

KAITSE KODU!

28. september 1929

NR. 39

Hind 20 senti

SALU.

Tänases numbris:

- Kaanepilt.* O. Kallis Kalevipoeg Manalas (lähemalt vaata lk. 1060).
- M. Morrison:* Saatus õppetund.
- H. H.:* Meie aalooliste tegelaste arvustik.
- Prof. Jos. Obr:* Tufandeaastane püha Wenzel.
- R. L.:* Laskespordist meil ja mujal.
- Aksel Valgma:* Salakuulaja.
- Spordist ja kunstist spordis.
- Sõjas ja armastuses on kõik lubatud.
- Kalevipoeg manalas.
- Varia.
- Ajaviidet ja naljaraasukesi.
- Mäila Talvio:* Kured (järg).
- Male.

Alati laitmatult selge kiri, kerge ja vaikne käik ning kõigile hästi tuntud ületamata tugev ehitus iseloomustavad maailmakuulsat ameerika kirjutusmasinat

REMINGTON.

Parim tooresmaterjal.

Hoolikaim prätssiloontöö.

Ainuesindaja Eestis: O/Ü. SYSTEMA,
Tallinn, Raekoja-plats 5. Telefon 709.

KAITSEKOLLE!

Kuulutuste hinnad: $\frac{1}{2}$ lehek. teksti ees Kr. 50, tekstis ja tagumise kaane välisküljel Kr. 80, teksti järel Kr. 40 ja kaante sisekülgedel Kr. 60. — Vähemad kuulutused proportsionaalselt odavamad.

Tellimishind: aastas 6 krooni, poolaastas 3 krooni, veerandaastas 1 kroon 50 senti, kuus 50 senti.

Üksik number 20 senti.

Nr. 39.

Ilmub üks kord nädalas.

Toimetus ja talitus: Tallinnas, Kaarti tän. 8, Kaitseliidu staabis. Tel. 370. Toimetuse kõnetunnid igal äripäeval kella 10—12 e. l. Kaastöö arvatakse ainult siis tasu alla, kui sellele tasunõudmine peale kirjutatud. Tarvitamata ja tagasisaatmiseks markimata käsikirju alal ei hoita.

Väljaandja: Kaitseliidu peastaap. **Vastutav toimetaja:** kol.-ltm. J. Maide. **Tegev toimetaja:** L. Sõerd.

S A A T U S E Õ P P E T U N D.

Käesoleva aasta „K. K.“ nr. 33 avaldasime kahtlust, kas oli võimalik, et enne sakslaste maaletulekut Eestis kunagi muud valitsemisviisi ei tuntud kui ainult rahvavanemate oma eestlaste pealegi ligi tuhandeaastasel Läänemere idarannikul viibimisel. Ja „K. K.“ nr. 34 tõime rea näiteid välisliiklast, mis ometi kinнитavad ka muude valitsemisviiside olemasolu.

1343. aasta vabadusvõitlust peetakse tänini kõige selgemaks Eesti iseseisvuse mõtte kustumatuse tunnistajaks XIV sajangu keskpoolel. Vähem tähelepanu on aga pöördud asjaolule, et seekord pääsmist ei otsitud mitte üksi avalikus vastuhakkamises, vaid isegi varemalt olemasolnud valitsemisviisi muutmises.

Jätame kõrvale kõik kaalutlused rahvavanemate instituudi tõelisuse ja ehituse juures ja oletame kindlate sellekohaste kohalikkude kirjalikkude allikate ja otsekoheste sündmuste pealtnägijate puudusel, et kogu tuhande aasta jooksul enne sakslaste maaletulekut Eestis kunagi teist valitsemisviisi ei tuntud kui üksi sarnast, nagu seda eest leidis kroonika kirjutaja Läti Hindrek. On kord viimane kui asjade pealtnägija neid sarnasel kujul kirja pannud, siis tuleb teda uskuda. Seepärast jätame

ette võtmata ka L. H. kriitika, temas interpolatsioonide otsimise, tema saksameelse maailmavaate kahtlustamise ja võtame teda otse nii nagu ta oma kroonikas sündmusi ette toob.

Selle järele ei olnud Eestis XIII sajangu alul riiklikku keskvoimu ja rahvavanemad valitsesid maad ja rahvast igaüks omaette. Vanemaid oli palju ja need olid kõik iseseisvad. Miks säärane voimu killustamine maad on leidnud, oli see riikliku mõtte nõrkus, väline surve või mõni õnnetu sündmus, seda ei tea. Kuid säärase voimu killustamise tagajärge said ometi selleaegsed ja nende järeltulijad väga kibedalt tunda: slaavlus asutas riigi ja hakkas end Soome sugu rahvaste kulul laiutama. Vähesel, võõrad tulid maale läänest ja mürdsid veel sellegi, mis kohale järele oli jäänud. Saatus oli karm, kurb ja õnnetu olnud, seepärast otsiti vastutajat kõigepealt maa valitsemise viisi juures, mis harilikult vastutab esimeses järjekorras. Võõras aga vastutab siis, kui teda võimalik on vastutusele võtta, puudub see võimalus, tuleb süüdi otsida iseenda juurest. Nüüd leiti siis, et üheks õnnetuste põhjuseks oli kindla keskvoimu puudumine, liig lahtine vanemate valitsemise viis, mis oli küll hea vabal

harilikul rahuajal, kuid mis ei loonud häda korral kindlat ja kompaktselt riigiüksust. Vabadusvõitlusest ei võtnud osa kõik maaosad ja mehed ühekorraga, need ei tulnud kokku otsustavaks löögiks ega lahinguks välisvaenlase vastu. Ja nüüd selgus, et sarnane kokkutulek ei võinudki sündida, sest polnud olemas sellekohast käsuandjat. Lembitu käsk ulatus küll kaugele, kuid mitte absoluutselt igale poole, mitte üle kogu maa selle piirist piirini. Pealegi oli Lembitu võim ja mõju ajutine, maa ja rahva saatus nõudis aga püsivat ja jäädavast. Olid kord keskvoimu puudused silmanähtavad, selle tagajärjed saatuslikud, oli vaja teha sellest järeldusi ja tehti ka. Ka sellel alal arenes arusaamine, kuigi veel hiljemgi nurjusid omariikluse püüded.

Riikide ja rahvaste kiire uuestisünd peale maailmasõda selgitab nii mõnegi nähte, mille ees ajaloolased tänini kohmetunult on seisatanud. Ka nende rahvaste omariikluse ürgjooline puhkemine, kelle minevik on hall ja tume, näitab, kui elujõuliseks võib muutuda mõte, mis pikkade sajangute jooksul oli koguni kadunud ja maha maetud. Kas võis see looduseaduse taoline tung olla teissugune XIII ja XIV sajangul Eestis, mille kohta toome käesolevaga kaks roobasjoonelist nähet?

Peale L. H. teiseks meie kodumaa tähtsaks ajalooallikaks tuleb pidada Bartolomäus Hoenneke Liivimaa nooremat riimkroonikat, mida meil harilikult kasutatakse Renneri poolt proosas ümbertöötatud viisil algkroonika kättesaamatuse tõttu. Nimetatud Hoenneke riimkroonika on tähelepanuväärne selle poolest, et tema on ainuke allik, mis kõneleb tuntud 1343. a. jüriöö vastuhakkamisest ja kõik nimetatud vabadusvõitluse puutuv kirjandus, olgu see belletristiline või teaduslikke uurimusi taotlev, põhjeneb peasajaliselt Bartolomäus Hoenneke tööle. Hoenneke töö väärtus on usaldusäratav ka seetõttu, et sündmuste kirjeldused on väga üksikasjalised, lahingute ja võitluste pildid tõenäolised ja täpsed.

Kõigi selleaegsete sündmuste keskkohaks on Paide linn, millest õigusega arvatakse, et kroonika kirjutaja pidi lähedal seisma Paide ordulossi vogtile, isegi peetakse teda ordulossi katoliku preestriks.

Jüriöö vastuhakkamine ei olnud Eestis kohaliku iseloomuga sündmus, mis üksi siin oleks alguse saanud ja siin ka maha surutud. See oli liikumine läänes, mis alguse oli saanud Helveetias, siit veerenud Lõuna-Saksamaale, siis Rheini ääre, edasi Flandriasse ja sealt Läänemere kaldaid mööda selle idarannikule, isegi tema kõige kaugemasse ossa, Soome lahe maa-desse. Siin mängisid selle lainetamise viimased löögid ja siia ta hääbus, kaugemale ida-

poole ulatumata. Igalpool, kust läks läbi vastuhakkamine, pandi toime mõisate põletamisi ja mõisnikkude tapmisi. Meie maa sündmuste kohta kõneleb Hoenneke:

„1343. aasta Püha Jüri ööl sündis suur tapmine Harjus, sest eestlased tahtsid saada kuningaid¹⁾ ... ja algasid asja peale niiviisi: Ühel kõrgustikul seisis maja, seda tahtsid nad pista põlema jüriöö, seejärel tahtsid nad sakslastele peale langeda ja neile otsa teha ühes naiste ja lastega.

Ja nii siis ka sündis; nad hakkasid surnuks lööma neiusid ja naisi, sulaseid ja tüdrukuid, aadlit ja mitteaadlit, noort ja vana, kõik, kes sakslased olid, pidid surema. Padise kloostri löid nad surnuks 28 munka ja põletasid kloostri. Siis põletasid nad aadli elumajad, läksid läbi maa ja tapsid sakslasi, kes nende kätte juhtusid. Siis tõstsid (koren) nad neli Eesti talupoega kuningateks, ehtisid neid kuld-kannustega ja kirjude mantlitega, panid neile pähe neitsikroonid (nagu sellel ajal viisiks), mis nad röövinud, ja sidusid neile vööle kullatud vööd: see oli neile kuninglikuks ehteks...'

Kes nende meeste käe alt pääsesid, nagu naised ja lapsed, neid tapsid mittedakslased-naised. Ja kui see oli sündinud, siis läksid eestlaste kuningad ära, piirasid Tallinna 10.000 mehega ja löid rüütleid²⁾ ... Nemad olid aga mures selle üle, et kui nad võõrsilt abi ei saa, nende valitsus (võim)³⁾ kaua ei või seista.

Seega on väga tabavalt öeldud vastuhakkajate kohta, mis püüded neil õieti olid mässu organiseerides, samuti nagu oli iseloomustav Åbo vogtile ettekantud abiandmispalves oma olukorra kirjeldus, kus nad teatavad, et raske töö ja piinamise eest kuiva leibagi tasuks ei saavat.

Mässu läbi kannatada saanud isikud tõtasid aga Paidesse abi otsima orduvogtilt, kes omakorda ordumeister Burchard v. Dreilöwenile asjast teatas ja viimast appi palus vastuhakkamise mahasurumiseks.

Paides saidki kokku Burchard v. Dreilöwen oma vägedega.

Viljandi, Riia ja Järva komtuurid ja teised orduvõimumedhed ühes Tallinna piiskopiga ühelt poolt ja neli Eesti kuningat ühes kolme sulasega teiselt poolt. Läbirääkimisi mõlemate poolte vahel peeti esiotsa kui sarnastel

¹⁾ ... Wann de Esten in Harrien wolden eigen könige hebben“...

²⁾ „Do dit gescheen was, togen de Konige mit den Esten fort und belagerten Reval mit teindusent mann“...

³⁾ Regiment.

sarnastega. Siis aga leiti tüli põhjus ja Eesti kuningad ühes sulastega hukati⁴⁾).

Peale abipalumissaatkonna Åbo vogtile saadeti sama otstarbega Pihkvasse⁵⁾ teine saatkond, kes seal teatas, et Harjumaal eestlased endale kuninga on valinud. See riimkroonika järjekindel eestlaste kuninga valimise toonitamine laseb oletada, et tähtsal vastuhakkamise silmapilgul tõesti oli kavatsus valijatel soetada endale kindel rahvajuht, kes võiks kehastada ajakohast keskvõimu ja anda rahvale kõiki selle instituudiga ühenduses olevaid headusi. See kavatsus oli seda tõenäolisem ja reaalsem, et sel ajal Skandinaavias oli maksvusel säärane riikide valitsemise viis. Teiselt poolt algas ka Moskva vastuminekut oma tõusule, kuigi Venemaal veel täiel määral oli olemas tugev tatarlaste ike.

Kas on põhjusi kahelda või kommenteerida Bartolomäus Hoenneke kirjelduse tõsiduse juures? Küllap seda ka võiks, kuid see oleks liigne. Võtame ka teda L. H. taoliselt, nagu ta on ja kuidas ta meile kõneleb, ja loodame, et ta kõneleb tõtt. Seega leiame 1343. a. vabadusvõitluse päevist ühe iseäralise püüde ja joone, mis tõendab vastuhakkajate tahte tõsidust: luua

4) „Darna worden de principal Eesten und anfinger des mordes gedotet.“

5) „Nu weren twe Esten uth Harrien na der Plescow gekamen unnd den Russen angebracht, wo alle Dudschen um Harrien sampt dem meister und ordensbrodern erschlagen weren und de Eesten einen koning erwelet hedden; wolden se nu inleggen so konden se dat land wol inkrigen.“

endale ajakohane keskvõim kuningate näol. Kuigi see äpardub, ta oli siiski tingitud selleaegsete tegelaste elutarkusest ja kogemustest. Seks oli lähem aastasada annud liig kibeda õpetuse.

Tuleb imestada seda arusaamist, mis 1343. a. tegelastel oli toleaegse poliitilise konjunktuuri mõistmiseks ja sellest arusaamiseks. Neil oli kahtlemata ülevaade Lääne-Euroopas lahtipuhkenud liikumistest, sest Harju mäss ei ole paljas juhuslik kokkulangemine nendega. Ja pidid olema neil ka teada Daani kavatsused Eestimaa võõrandamiseks, sellest siis vastuhakkamiseks hästi valitud silmapilk. Ja seda kõike teadis allasurutud ja poliitilise elu teelt kõrvale sohu ja rappa tõrjutud rahvas, kes välismaailmast otse õhukindlalt oli eraldatud!

Vabaduse kaotusest kuni 1343. a. jüriöö vastuhakkamiseni oli möödunud 120 aastat, kolm inimpõlve üksteist vahetanud. Ainuke seks sündmuste edasiandmise abinõuks oli elanikkude mälu, kuid viimane oli seda elavam, seda otsustusrikkam. Siit pidi läbi käima ja ümbertöötamisele tulema kõik, mis minevik oli pärandanud, mis seal head või paha oli. Muidugi ei pääsnud arvustustulest enne vabaduse kaotust maksvusel olev valitsemisviis kõigi oma puuduste ja nõrkustega. Ja nüüd leiti, et XIII sajangu alul ei olnud võitlused sündinud nii nagu seda oleks näha soovitud. Selle põhjusena paistis silma keskvõimu puudumine, missugune oleks sündmusi ja maakaitset võinud juhtida teisiti, kui see oli tegelikult läbi viidud, Eestile seega soodsamate ja paremate tagajärgedega. Keskvõimu killustamine oli toonud suurt silma-

Kose malevkonna pealikud, instruktorid ja osa meeskonda lõunat söömas.

nähtavat kahju ja otse see oli põhjuseks, miks maa ja rahvas end otsustaval silmapilgul ei suutnud koguda, miks XIII sajangu alul maad leidnud heitlemised peeti visalt üksikute maakondade kaupa, kuna puudusid kuulsusrikkad lahingud kogu maal olemas olevate jõududega. Maa allahaitmine piiskop Alberti ajal sündis järkjärgult, jaokaupa, sedamööda, kuidas peapiiskopil seks jõudu jätkus. Maakond, mis alla oli heidetud, oli oma vanematega jäädavalt vastupanijate reast välja löödud, tema aktiivne esindus ei võidelnud edasi taganedes teise vanema piirkonda, kui võitlus sinna üle kanti. See oli vaba rahva keskvoimu puuduse traagika, millest kriitilisel silmapilgul ei saadud aru, kuid mis selgus hiljem tagantjärele iga suguste allahaitmise rõhumistega ja kibedustega. Saatus oli amud väga kibeda õpetuse, mis oli kestnud üle terve aastasaja. See oli mõjuv ja avas kõigi silmad. Maavalitsemise viis, mis oli olemas enne XIII sajangu algust, oli sündinud rahuajaks, tal polnud aga neid omadusi, mida vajati välise kallalekippumise otsustavaks tagasilöömiseks. Seda Eesti riikliku nõrka külge tunti väljaspool ja kasutati ära.

Kas oleks selles olnud midagi iseäralist, kui 1343. a. vastuhakkajad oleksid oma riikliku valitsemisviisi jälle sealt alanud, kus see XIII sajangu alul oli katkenud? Nimelt järjekindlus oleks nõudnud, et nad vanemate instituti oleksid uuesti jalule seadnud. Kuid seda ei tehtud, sest leiti, et vanemate valitsemisviis pole sünnis hädaohtlikul silmapilgul. Vanemate ajajärgu riiklik nõrkus pidi vastuhakkajatel teada olema ja neid enam ei valitud. Valiti kuningad, sest valijate arvamise järele võisid üksi kuningad päästa seisukorra. Sarnase talitamisviisi kirjutasid ette kibedad kogemused minevikus ja poliitiline arusaamine silmapilgu seisukorrast. See oli käe väljasirutamine otsekohe kõrgema võimu järele, kuigi uus kuningriik oleks jäänud ordu wasaliriigiks. Sellest siis ka see ordu võimumeeste kurikaval ümberkäimine kuningatega, nende metsik tapmine, kuid veel vihasem ja metsikum vastuhakkamine mahasurumine. Võitlused kõrgema võimu pärast on ju ikka kõige valjemad ja armuheitumad.

Pole võimalust seletada 1343. a. sündmusi ja kuningate valimist teisel viisil.

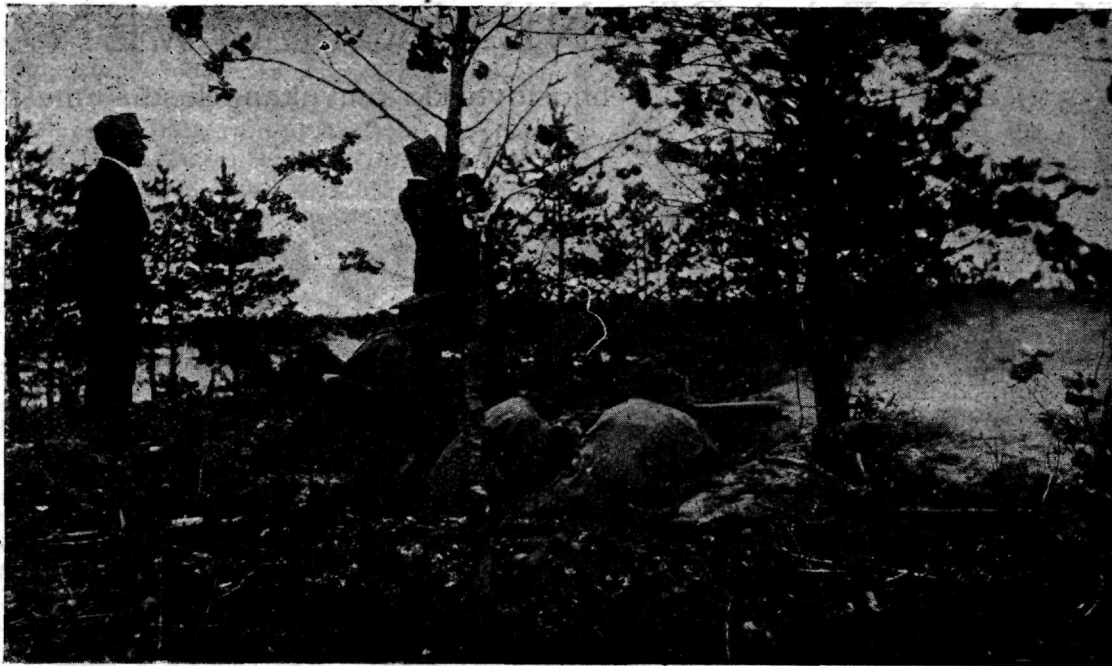
M. Morrison.

Meie ajalooliste tegelaste arvustik.

Eesti Biograafiline Leksikon arvudes.

Kui meie ajaloo uurimine Eesti iseseisvuse tulekuga läks vabaks, alustas peagi oma tegevust Akadeemiline Ajaloo Selts. Selle teadus- asutise üheks tähtsamaks tööks on ülalnimetatud leksikoni väljaandmine. Nüüd on a. 1924 alustatud teos lõplikult (kõik neli annet) ilmunud. See annab võimaluse mõningate kokkuvõtete tegemiseks neist isikuist, kes kas meie kultuuri on kannud edasi, otsekoheselt mõjutanud või jälle meie ajaloos ühel või teisel alal oma tööga silma paistnud. Kuna meil mõnel lugeda Euroopa rahvaks ja, teiseks, kas on Eesti juba sel määral oma maapinnal teinud kultuuritööd, et ta võib end lugeda selle maa ainuõigeks pärisomanikuks, siis tahab mu alljärgnev kokkuvõtte kinnitada nii üht kui teist — esiteks, meie maa, asudes rahvusvahelise liiklemise teel, on juba varakult saanud tuliristsed teistelt Euroopa rahvastelt, kes temas seega mitte ei tohi näha uustulnukat, vaid ajaloo käigus ainult uuesti nähtavale tulnud vana tuttavat. Seda selgitagu meile meie ajaloost loovalt ja lõhkuvalt osa võtnud rahvuste pikk rida. Teiseks, meie maa 1128 ajaloos esinevast tegelasest on eestlased esitatud 514 nimega

(seega 45,56%), ületades selle arvuga võidukalt kõik teised rahvused. Järgmine rahvus on riigisakslased: 188 tegelast (16,6%). Alles kolmandal kohal tuleb meie hellitatud kohalik sakslus, kes vaatamata oma rikkusele ja võimalustele on enese lasknud tõrjuda kõrvale isegi Saksamaa vaestelt literaatidelt. Eesti sakslasi on 146 (10,9%). Neljandal kohal seisavad Lätist põlvnevad sakslased ja saksastunud lätlased: 67 (5,9%). Viienda koha pärivad rootslased: 66 (5,8%). Järgnevad: venelased 43 (3,8%), soomlased 38 (3,3%), daanlased 22 (1,9%), Venemaa sakslased 16, ungarlased 5, poolakad 5, tšehhid 4, inglased 4, prantslased 3, itaallased 3, vlaamlased 2, liivlased ja danziglased, kumbki ühe esindajaga. Kokku on rahvusi 18. Isegi puhul, kui me arvestaksime kõik Eesti, Läti, Vene, isegi Saksamaa sakslased ühe rahvusena, mis mõisteliselt aga täitsa võimatu, näeksime, et üldarv (417) on vähem Eesti rahvusest tõusnud (seda olude kiuste!) ajalooliste tegelaste arvust. See aidaku kinnitada mu väidet, et Eesti Biograafiline Leksikon tõendab teaduslikult Eesti rahva peremeheõigust oma maa peale ka kultuurilisel alal.

Petseri malevkonna suvilaager. Raskekuulipilduja tulistamas.

Esimene ajalooline ja kultuurirahvas meie maal on Eesti rahvas.

Kui vaatleme Eesti haridus- ja teisi ajaloolisi tegelasi nende sünnikohtade järgi, siis saame maakondade arvele kirjutada järgmised arvud: Tartumaa 124, Viljandimaa 98, Pärnumaa 60, Harjumaa 57, Virumaa 45, Saaremaa 25, Võrumaa 25, Läänemaa 22, Järvamaa 17, Valgamaa 16, Piusamaa 3, teadmata Eestis 8, väljaspool riigipiire sündinuid 14, kokku 514 tegelast.

Silmitsedes lähemalt seda tabelit leiame, et temas leiab selge kinnituse vana tõde, et enamiku meie tegelasi on annud Lõuna-Eesti. Kui jätame kõrvale viimased arvud (8+14), siis saame Lõuna-Eestis 351 ja Põhja-Eestis vaid 141 tegelast (protsentides 71,3 ja 28,7).

Eesti sakslaste sünnikohtade tabel on järgmine:

Harjumaa 42, Tartumaa 36, Pärnumaa 9, Saaremaa 8, Virumaa 7, Võrumaa 6, Järvamaa 4, Valgamaa 2, teadmata Eestis 16. Kokku 146 tegelast.

Harjumaa tõstab siin esikohale kahtlemata Tallinna linn. Tegelaste arvud on Lõuna-Ees-

tis 69 ja Põhja-Eestis 61 (53% 47% vastu), s. o. ikkagi esimese kasuks.

Ühendame meie nüüd need arvud eelmistega, et vaadelda Eestit riigina, siis saame maakondadele järgmise järjestuse: Tartumaa 160 (25%), Viljandimaa 106 (16%), Harjumaa 99 (15%), Pärnumaa 69 (11%), Virumaa 52 (7%), Saaremaa 33 (5%), Võrumaa 31 (5%), Järvamaa 21 (3%), Valgamaa 18 (3%), Piusamaa 3 (1%), teadmata Eestis 24 (4%). Kokku 646 tegelast, 100 protsenti.

Kui jätame kõrvale need Eestis sündinud tegelased, kelle sünnikoht on teadmata, siis on tegelaste üldarv 622. See arv jaguneb Lõuna- ja Põhja-Eesti vahel esimese kasuks järgmiselt: 420 ja 202. Protsentuaalselt väljendatuna 67,5% — 32,5% vastu. Nii veab Lõuna-Eesti Eesti ajaloos kahekordse jõuga, võrreldes Põhja-Eestiga. Ja mitte asjata ei kannu Tartu meie vaimlise keskmee nime, sest need uuedki arvud tahavad seda tõendada.

Arvame, et need arvud huvitavad meie senti- ja millimeetriaajajärgu inimesi.

H. H.

1. detsembri paiku ilmub „Kaitse Kodu!“ umbes 125- leheküljelises kaustas naiskodukaitse erinumbrina. Seda numbrit trükitakse värviliste kaanega ja suurendatud eksemplaride arvul.

TUHANDEAASTANE PÜHA WENZEL.

28. septembril mõõdub 1000 a. Čehhoslovakkia rahvakangelase surmasi.

Prof. Jos. Obr, Praha.

Čehhoslovakkia vabariigis leiavad tänavu aset suured rahvuslikud pidustused, milleks juba mõni aasta tehakse ettevalmistusi. Tänavu saab täis tuhat aastat päevast, mil püha Wenzel, Böömimaa patroon, leidis märtrisurma. Püha Wenzeli nimi on püha igale čehhile ja selle nimetamisel tõuseb mälestusse Čehhi rahva tuhandeaastane traditsioon.

Mida tähendab Čehhi rahvale püha Wenzel? Ta on ajalooline kuju Čehhi rahva minevikust, kes selle kuju lipu all ikka end hoidis kokku rahvusena, ka siis, kui Böömimaal möllasid tormid ja lahkkelid. Sellel asjaolul põhjeneb püha Wenzeli traditsiooni tähtsus ning tugevus Čehhi rahva jaoks. Vürst Wenzeli üllas kuju ei tuleta Čehhi rahvale meele mitte üksi ta tuhandeaastast kultuuri ja tuhandeaastast olemasolu, vaid see kuju tunnistab kogu kultuurilmale tuhandeaast. traditsioonist. See pärast mälestab Čehhi rahvas armastuses ja tänumeeles seda suurimat kuju oma ajaloost, kuju, mis tänapäevani on jäänud Čehhi rahvale vaimliks, sümboolseks juhiks. Tema võimsa kaitse alla põgenesid čehhid igal ajal, nii kurjadel kui häil tundidel, püha Wenzeli lippude ja kaitse all võideldi ka maailmasõjas rahva vabaduse eest.

Püha Wenzel on Čehhi rahva päästja. Ajal, mil čehhe ähvardas Elba slaavlaste saatus, mil Čehhi rahva olemine või mitteolemine seisis kaalul, päästis vürst Wenzel rahva oma kultuurilise ja poliitilise missiooni abil, päästis sellega, et tema valitsuspäevil Böömimaa ristiusku pöörmine viidi lõpule. Selle teo läbi kindlustati rahva tulevik. Wenzel on oma riigipoliitikaga, targa ja ettevaatliku poliitikaga, kindlustanud Čehhi rahva olemasolu tänase päevani. Ta kaitsis alati maa jagamatust ning vürstlikku võimu, ja päästis viimase, kuigi ta

Püha Wenzeli pilt ühel lipul aastast 1848.

ise langes. Kui ta ära nägi, et on võimatu vastu hakata Saksa ülevõimule, otsustas ta riigimeheliku ettevaatusega maksa Saksa vürstile maksu, ja säilitas sel viisil oma rahva iseseisvuse. Alles tänapäeval jõutakse äratundmisele, et see tegu oli tingimuseks rahvuslikule tulevikule.

P. Wenzel on čehhidele eeskujuks oma hingeomadustega. Ta oli kristlik vürst, kes Kristuse õpetusi teostas mitte üksi enese kal-

lal, vaid kogu maal. Ta ostis pärisorje priiks, pani maksma valju õigluse, asutas kirikuid, ta ei sallinud, et leskedele ja vaeslastele sündis ülekohtu, armastas oma rahvast vahet tegemata ja kaitsis teda oma rahuarmastava olemusega vaenlaste eest. Tema valitsus oli sõna kaudne mõttes tiivistatud kristlikust armastusest.

P. Wenzeli vagadus, mis ilmes igas teos, ja sellest olenev rahulik valitsemine, mis tuli õnnistuseks Böömimaale, kandis tagajärjena asjaolu, et teda peatselt pärast ta surma Čehhi rahva poolt Böömimaa patroonina ja pärimikuna hakati austama; Wenzeli surm alles näitas, kuidas rahvas oma vürsti kõrgelt hindas. Temast jäi järele mälestus kui ühest rahvast armastavast, jumalakartlikust ning julgust vürstist. Varsti pärast ta surma pühitseb teda rahvas kui märtrit ja pühameest. P. Wenzeli kuju ehib rahasid, pitsereid ja lippe. Põlla pealinna Krakovi pitsereid 14. sajandist kannab püha Wenzeli kuju püha Stanislavi oma kõrval. Püha Wenzeli auks asutati kirikuid ja kabeleid. Tema mälestusi leidub Böömimaal tuhandeid, ja need kõik tunnistavad suurest austusest, mida temale on osutatud hallidest aegadest saadik.

P. Wenzel oli vürst Vratislav I-se poeg. Ta sünniaastaks arvatakse aasta 908. Pärast isa surma võttis Wenzel (Čehhi keeli Waclaw) valitsemise enese kätte, jagades seda oma ema Drahomiraga. Oma usundliku hariduse sai Wenzel oma vanaemalt, pühalt Ludmillalt, kes suri tõelise märtrina. Wenzeli rahuarmastav valitsemine ei olnud meele järele nii mõnelegi vürstile-hoovkondlasele, mispärast nad otsisid sõprust Wenzeli venna Boleslavi juurest, kes lõpuks enese laskis avatella vennatapile.

Boleslavist viidi Wenzeli korjus Prahasse, püha Veiti doomi Hradšchini, kus praeguses püha Wenzeli kabelis hoitakse alal ta sõjariistad, kiiver, mõök ja soomussärk. Kalleima mälestusena pühast Wenzelist esineb ta tänini hästi alalhoidunud pealuu, mida säilitatakse samuti nimetatud doomkirikus.

Püha Wenzeli nimel pühitsetakse nüüd Čehhi riigi tuhandeaastast püsimumust, ja nagu muiste, pärast Wenzeli märtrisurma, kõlab ka nüüd Böömimaal tuntud hümn — Wenzeli laul „Svaty Václave“, mida tuntud hümn „Hospodine, pomilui ny“ kõrval peetakse teiseks va-

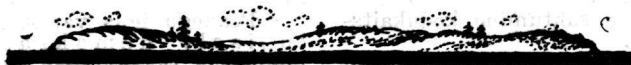
Õigusemõistmine. — Martin Koseri joonistus.

nimaks Čehhi kirikulauluks. Hümn kõlab järgmiselt:

Pühamees Wenzeslaus,
Böömimaa kaitseja,
Palveta meie eest
Püha vaimu, Jumalat!
Kyrie eleison!

Palume abi sult,
Ole meile armulik,
Lohuta vaevatud, peleta kurjus,
Pühamees Wenzeslaus!
Kyrie eleison!

Čehhimaa pärimik,
Oma hõimu aade sa,
Ära lasse hukkuda
Meid ja meie sugu!
Pühamees Wenzel! Kriste eleison.

Rootsi noored küfid (nekrufid),

Nurkades: ülal vasakul Rootsi kütimärk, ülal paremal noorema küti vanuse märk; all vasakul kõrgema küti vanuse märk, paremal riigimedal.

LASKESPORDIST MEIL JA MUJAL.

Rootsi vabatahtlikud küfid. Nende organisatsioon ja tegevus. Kõrgemad eesmärgid rakendavad tunduva osa Rootsi meeskodanikest vabatahtlikule laskmisele.

1.

Eestlane, võttes teda vaba riigikodanikuna, on iseloomult raskesti mõistetav inimene.

Oma aegadel, n. n. „headel aegadel“, umbes Vene tsaaririigi õhkkonnas oli eestlane nii parimaid riigikodanikke kui ka inimesi. Tema töökus, hoolsus ja täpsus oli üldiselt tunnustatud, eriti just väljaspool kodumaapiire.

Ka sõjamehena ei saanud eestlane laituse osaliseks. Kui ta ei pugunud kuhugi staapi või mõnele muule soojale seljatagusele kohale, siis olles rivis võitles ta hästi. Aukartusega räägiti K. rügemendis eestlastest: üle poole nendest olid Georgi risti kavalerid.

See oli lähemas minevikus.

Kaugema mineviku, muistse vabaduse aja kohta oleme harjunud kuulma ülistavaid kiidulaule...

Kõike seda ei kuule me enam käesolevatel aegadel. Kas tõesti on kümne vabaduseaasta jooksul ajad niivõrra muutunud, et Taara tammikuis ei puhu enam endised tuuled?

Seda küsimust on käsitatud siin ja seal ühes ja teises ulatuses. Käesoleva artikli ülesandeks ei ole seda probleemi täies ulatuses võtta analüüsimisele, kuid siiski on osa sellest, millest ei saa vaikides minna mööda „Kaitse Kodu“! veergudel.

See on nimelt rahvahulkade suhtumine kodukaitsmise küsimuse lahendamisesse.

Tekib nagu mõistmatu olukord: vabadus on võidetud, kodu on loodud, selleks on toodud raskeid ohvreid,

kuid nüüd nagu ei passiks teha tegemist enam asjaga. On salajane lootus mingisuguse müstilise jõu peale, kes katsumistunnil meid hoiab ja kaitseb ilma, et meil endil tarvitseks olla valmis ja üllatustele ette valmistada.

Vaatamata seni tehtud selgitustööle, leidub veelgi ringkondi, kes vaatavad kodukaitsetöö peale väljaspool kaitseväge ridu kui rahva sihiliku militariseerimise peale, ja mis on veel kõige kurvem — mitte kogu rahva kaitsetubliduse tõstmise eesmärgil.

Võttes omaks säärased seisukohad kujuneks välja olukord, mille kaotamiseks töötavad kogu maailma rahvad täie energiaga: riigikaitse küsimusega tehakse tegemist ainult kasarmute ja staapide seinte vahel, kuna rahva mass etendab passiivse pealtvaataja osa.

Niisugust olukorda ei tohi olla ega ka tekkida meil, kus elatakse alaliselt ähvardavate „tuldpuruskavate“ mägede kõrval, kus rahva saatus oleneb peamiselt ainult ta tugevusest ja kaitsetahtest ning -tublidusest.

Ainult ilusate silmade pärast ei aita meid keegi, seda näitas piltlikult vabadussõjaaeg. Tarvis ka endal midagi teha.

Seda midagi tehakse igal pool, ka nende rahvaste juures, kes viibivad meist palju paremas olukorras.

Peaaegu igas vanas kultuurises riigis, eriti just tõsiselt demokraatlikkudes maades, on laialdased rahvahulgad tõmmatud kaasa kodanikkude ettevalmistusele häiks kodukaitsjajaks.

Seal ei maalita tont seinalle ega kardeta ka seda tonti.

On terve rida rahvaid, kus see küsimus hästi lahendatud ja kust nii mõndki oleks õppida.

Käesoleval juhul peatume ainult oma lääne-naabrite — rootslaste — juures. Siin ei ähvarda riiki pea-aegu ükski välispidine otskohene hädadoht, kuid siiski otsitakse intensiivselt teid, kuidas asja korraldada paremini. Üks neist teist oleks

vabatahtlike kütide liit.

Sellesse liitu kuulub tunduv protsent meeskodanikest. Tehakse intensiivselt tööd heade laskurite väljakoolitamiseks ja see töö laieneb iga aastaga, kuid kellegi ei tule pähe rahva „militariseerimise“ mõtetki.

Olla tugev ja ettevalmistatud välispidiste ohtude tagasitõrjumiseks ei tähenda veel „verekoerte“ kasvatamist.

2.

Möödunud sajandi kuuekümnendail aastail kerkis Rootsis üles vabatahtlik maakaitsemise liikumine ülesandega alalise sõjaväe kõrval iga kaaskodanik õpetada välja tõsisel silmapilgul isamaa kaitseks. See viidi läbi n. n. „kütide ühingute“ ellukutsumisega. Need ühingud omasid sõjaväelise organisatsiooni, ja nende tegevus seisis peamiselt sõjaliste harjutuste sooritamises.

1864—1867. aastate kestes koondus ühingute ridadesse ümmarguselt 60.000 liiget.

Sama kiire kui oli liikumise tõus oli ka selle langus. Vaimustus rauges peagi ja juba seitsmekümnendate aastate lõpuks kujunes olukord, mis ennustas selle kiiduväärt ettevõtte väljasuremist.

Olukorda õieti hinnates leiti peaaegu õige väljapääs. Kui senini riiklik toetus oli määratud ainult sõjalistele harjutustele, siis edaspidi hakati seda toetust andma peamiselt ühingute laskeasjandusliku tegevuse arendamiseks, saades aru, et laskeosavus on kodukaitse organisatsioonide liikmete sõjalise väljaõppe alusmüür.

Õige suund kandis ka head vilja. 1889—1894. a. kujunes välja praegune organisatsioon, mis juba neljandat aastakümnet sammub kindlat edurada.

3.

1893. aastal määras kuninglik valitsus kindlaks vabatahtlike kütide ühingu põhialused ja tänapäevasel kujul leidsid nad kinnitust kuninga käskkirjaga 16. märtsist 1903. a.

Organisatsiooni põhijooned on üldkujus järgmised:

Kütide ühingud.

Ühingud moodustatakse kohtadel meeskodanikest ja noortest, kes vabatahtlikult soovivad õppida sõjaväepüssist laskmist ja selle käsitamist. Iga aasta korralisel üldkoosolekul valitakse ühingu 5-liikmeline eestseisus. Samal aasta-koosolekul valitakse asemik üleriiklikku liitu. Ühingu võib olenevalt kohapealsetest oludest jagada laskurite osakondadesse alevikkude, külade jne. järele.

Üksikuid kütide ühinguid võetakse vastu üldisse liitu ainult liidu juhatuse nõusolekul ja loal.

Kütide ringkonnad.

Kütide ringkond haarab kütide ühinguid teataval maa-alal, harilikult kaitsevääringkonna piirides (meie olude kohaselt). Kütide ringkond moodustab osa kütide liidust ja tema ülesanne on toetada liitu lasketevuse alal ja korraldada ringkonna laskevõistlusi õppe- kui ka lahinglaskmises.

Kütide liit.

Liitu koonduvad kõik ühingud ühes valitsuspiirkonnas („Län“, „Amt“). Liit peab aastas korralise aasta-koosoleku, millest kõik ühingud võtavad osa oma asemikkude kaudu. Sel koosolekul valitakse liidu juhatuse ja üks liige kütiliitude peajuhatusse.

Liidu juhatusse määratakse üks liige valitsuse poolt (ohvitser), kes valvab riikliku toetuse kasutamise järele.

Liitude peajuhatus.

Kütide liite on Rootsis praegu 27. Iga liidu poolt valitud üks esindaja ja valitsuse poolt määratud üks või enam liikmeid (ohvitserid) moodustavad liitude peajuhatus.

Liitude peajuhatus ülesandeks on kogu kütide lasketevuse juhtimine ja korralisel aastakoosolekul tegevuse suuna ja ulatuse kindlaksmääramine.

Jooksva töö tegemiseks ja liitude peajuhatus otustuste täideviimiseks valitakse üheksaliikmeline

töötoimkond,

kuhu valitsuse poolt määratakse kaasliikmeks üks või enam ohvitseri.

Rootsi kütide organisatsioon on plaanikindel ja tugev. Kolmekümneaastase eluea jooksul on ta välismaadel leidnud suurt tähelepanu ja lugupidamist ja mitmedki rahvad on oma kütide organisatsioonid loonud Rootsi eeskju järele.

4.

Rootsi kütid on alati riigi poolt saanud toetust. Toetuse suurus ei ole alati ühesugune, vaid selle määrab Riigipäev iga aastal kindlaks. 1922. aastal tõsis toetus 1.376.000 krooni peale. Edaspidine toetussumma on olnud aastas pool miljonit krooni.

Riiklik toetus kasutatakse ära:

juhatuse ülalpidamiseks;

laskevõistluste korraldamiseks ühingu, ringkonnades ja liitudes ja teatavatel aastatel ka üle kogu riigi;

toetuse andmiseks laskemoona muretsemisel ja laskevadade soetamisel.

Peale Riigipäeva poolt antava toetuse saavad kütid riigi poolt veel mitmesugust toetust: relvade laenamine tasuta kasutamiseks, relvade, laskemoona ja muu varustuse müük mõõduka hinnaga jne.

Võistlustele sõitmisel saavad kütid sõiduhinna alanduse ühel alusel sõjaväelastega.

5.

Liitude peajuhatus ettepanekul määrab valitsus iga aasta peale kindlaks ühingute tegevuse kava — laskeprogrammi (skjutprogram).

See programm tugib kaitseväge laske-eeskirjale ja sisaldab endas: kütide klassidesse jagamise tingimusi; laskeharjutusi, võistlustingimusi ja nõudeid riigi poolt annetatavate laskemärkide saamiseks.

Need nõuded ja määrused moodustavad kütide tegevuse põhialuse, millele rajatakse laskeosavuse väljaõpetamise ratsionaalne pedagoogiline süsteem, mille lõppsihiks on heade sõjaväeliste laskurite väljakoolitamine.

Laskeprogramm haarab peajontes järgmised alad:

a) Klassidesse jaotus.

Määruste järele vabatahtlikud kütid jagunevad järgmistesse klassidesse:

Noorte (nekrutite) klass, kuhu kuuluvad kõik kütid kuni 17. eluaastani;

1. klass: kütid üle 17 eluaasta;

2. klass: kütid, kes on omandanud pronksist kütimärgi;

3. klass: kütid, kes on omandanud hõbedast kütimärgi;

4. klass: kütid, kes on omandanud kuldse kütimärgi.

b) Laskeharjutused.

Laskeharjutused liigitatakse:

Õppelaskmine. See algab eelharjutustega: asendite võtmine, sihtimine, palgepanemine, kukepäästmine jne. Edasi on laskmine toalaskepadrunitega, siis punktilaskmine laskerajal ja lõpuks laskmine kujukäikide pihta.

Üksiklaskmine. See sünnib maastikul kujude pihta teadmatuul kaugustel, kusjuures laskur ise valib laskekoha, määrab kauguse, valib sihtpunkti ja avab kiire ning tabava tule.

Grupilaskmine. See on samm edasi küttide väljaõpetamisel. Siin harjutatakse üksikuid kütte töötama koos mitmekesistel lahingmomentidel.

c) Auhinna-laskmine.

Laskmine auhindade peale toimetatakse nii õppe-laskmise kui ka väli-(lahing-) laskmise alal ühingutes, ringkondades ja liitudes.

Selleks soetatakse auhindu riiklikust toetusest kui ka peajasjaliselt küttide eneste sissemaksudest ja erateel saadud annetistest.

d) Eraldus- (laske-) märgid.

Laskeosavuse arendamise eesmärgil riik igal aastal jagab välja teatud arvu pronksist, hõbedast ja kuldlast laskemärke ja diplomeid parimaile laskureile.

Riigi medal on kõige kõrgem laskemärk. Selle võivad saada ainult kõrgema klassi kütid iga-aastaselt liidu laskevõistlusel. Laskur, kes neli korda on võitnud hõbedase medali, saab viiendal korral kuldmedali.

Alates 1894. aastast on annetatud umbes 300.000 eraldusmärki, mis annab tõenduse häist tagajärgedest, mis saavutatud vabatahtlikkude küttide poolt.

6.

Täielise pildi saamiseks ei ole ülearune heita lühikest pilku küttide 1928. a. tegevusele.

a) Liikmete ja ühingute arv.

Aasta lõpuks oli üle kogu Rootsi riigi 1622 küttide ühingut 96.303 tegev- ja 8.039 toetaja liikmega!

Tegevliikmeid oli mitte vähem kui 92,84 % eluaastates, mil sunduslik väeteenistus on ära kantud või see alles seisab ees. See tõsiasi väärrib erilist tähelepanu riigikaitse seisukohast.

b) Väljalastud lasud.

Mainitud aasta jooksul lasti välja sõjaväepüsidest üle 12 miljoni lasu:

100 m pealt 932.224 lasku (noorteklass);

200 m pealt 3.149.694 lasku (1. ja 2. klass);

300 m pealt 4.993.028 lasku (3. ja 4. klass);

kaugemalt 210.183 lasku (peajasjaliselt 4. klass);

lahinglaskmistel 2.650.191 lasku (kõik klassid peale noorte).

Õpelaskmine Stora Skuggani laskeväljal Stokholmis.

Erilist tähelepanu väärrib rohke lahinglaskmine, sest see ongi Rootsi küttide väljaõppe lõppsiht.

Aasta jooksul väljalastud laskemõõn maksab kõige madalama hindamise järele üle miljoni krooni. Sellest summast kattis riik ainult 114.000 krooni, kuna 886.000 krooni võtsid laskurid oma kanda!

Tegevuse algusest, 1894. aastast, peale on ümmarguselt välja lastud 360.000.000 lahingpadrunit, millised, odavasti võttes, vabatahtlikkudel küttidel läksid maksma umbes 40 miljonit krooni.

c) Eraldusmärgid.

1928. aasta jooksul annetati 10.823 mitmesugust riiklikku eraldusmärki laskeosavuse eest. Nimelt:

pronkslaskemärke 1.595 esimeses klassis;

hõbelaskemärke 2.668 teises klassis;

kuldlastemärke 841 kolmandas klassis;

aastate diplomeid 3.867 neljandas klassis.

Aastade-eraldusmärged annetati:

madalamaid pronksist 355,

madalamaid hõbedast 221,

madalamaid kuldseid 168,

kõrgemaid pronksist 157,

kõrgemaid hõbedast 409.

Et saada kõrgemat hõbedast aastate-eraldusmärki, peab kütt korralikult täitma lasketingimused vähemalt 15 aastat!

Peale selle annetati riiklikke laskemedaleid:

hõbedast 175, kullast 33 ja diplomeid riikliku medali peale — 339.

7.

Rootsis antakse vabatahtlikkude küttide tegevusele väga suur tähtsus. Erilisel hinnatakse kogu rahva sõjalise laskeosavuse tõstmist. Ka rahva huvi on laskmise vastu suur. Sellest kõneleb selgel keelel suur küttide hulk ja nende kõrge lasketasapind.

Küttide ühinguid nimetatakse „laskekoolideks“, kus kodanikud väljaspool kaitseväge võivad oma laskekogemusi värskendada ja laskeosavust arendada.

Kuid seal ei hinnata üksi lasketegevust riigikaitse seisukohalt, vaid liikumisele antakse suur sotsiaalne ja moraalne tähtsus. Laskmine võimaldab nii mõnegi vaba tunni rõõmsas meeleolus ja mõnutundes saata mööda, mis teises olukorras igapäev vahest ehk ei oleks võimalik. Ta koondab vabatahtlikul alusel mehi igapäevses elus eraldatud kihtidest ja ühendab nad headeks sõpradeks ühise sihi ümber: kestvalt vaba ja ripumatult isamaa eest.

See on aastaid kestev vabatahtlik eneseohverdamine, mida miljonid kullas ei kaalu üles.

On tõsiasi, et küttide ridades ei küsita seltskondliku seisukoha ega maailmavaadete järele, kuid teistest küljest näitab elutõde, et osavõtt lasketegevusest kindlamine kui kuskil mujal äratav elule isamaalisi tundeid ja kas teadlikult või mitteteadlikult laskuri mõtted ning teod suunib sinna, kus on kogu tegevuse põhieesmärk — oma isamaa.

Seepärast on ka Rootsi vabatahtlikkude küttide lipusõna:

„Kodu ja kolde tarvis!“

8.

Kui tõmmata paralleele ka jämedamates joontes Rootsi vabatahtlikkude küttide ja Eesti kaitseliidu laskurite vahele, siis näeme, et mõlemate sihtides ja eesmärkides on palju ühist, olgugi rahvaste olukorrad tunduvalt erinevad. Need mõtted ja soovid, mis meie laskurite põues on peidetud sügavale, mida nagu kardetakse avalikult kuulutada kartes välist arvustust, on Rootsis avalikult tunnustatud ja leidnud üldist austust ning heakskiitmist.

Meie laskurid ei tohiks olla nii tagasihoidlikud. Julgelt välja oma tegevuse eest, sest see on võitlus ilusaima ja kauneima — oma isamaa — eest.

R. L.

SALAKUULAJA

**AKSEL
VALGMA
JUTUSTUS
VABADUS-
SÕJAST.**

1918. a. November...

Viru väerinnal, Dubrovka külas on valgete positsioon. Jamburi suunast tormab rulluva laintevihuna kahuri pauk, jättes mustpimedasse õhe kaiku- ma ebamäärase kõma. Vaenlase patarei ei lakka töötamast; aeg-ajalt langeb kahurikuul lähemasse metsa, kündes üles lumistunud maapinda ja puid. Kuski ääretus kauguses lööb taevaäärele tulekuma. Taganevad punaväelased jätavad oma punased tähised...

Osalt purustatud Dubrovka elamu is puhkavad kangelased. Metsaveerel liiguvad tihkjal lumel üksikud inimkogud. Need on valgete valvepostid. Muidu on seisukord rahuline. Vaenlase rünnakut loota ei ole.

Küla nurgas asuvas madalas majahütis kustutatakse tuli. Leitnant Vallus lõpetab viimse ülevaate eelmise päeva verisest lahingust Sala küla liinil, uurib oma väeosa taganemisolukorda kahurväe kaitsetule taha — Dubrovkasse, võrdleb vaenlase seisukohti, arvestades kummagi poole positsioonide paremusi, kusjuures tunneb silmi tinaraskena vajuvat kinni. Viimase Sala lahingu ärevus hakkab mõjuma. Ta kustutab tule, olles pannud kaardid ja dokumendid käsitaskusse. Siis heidab väsinuna voodile, himustades ainult paaritunnist unakut. Tuhanded mõtted sunnivad teda arutlema.

Kas alata varahommikul marulist pealetungi või lasta seda teha vaenlasel? Ta ei tohi ise midagi. Peab ootama seljatagant direktiivi ja vast sellest selgub tema järgnev toiming.

Äkki kargab ta poolistuli. Kas polnud siin tegemist äraandmisega või koguni salakuulajatega? Miks tapeti sõdur Laane valvepostil? Kas teadsid vaenlased Dubrovka väheseist kaitsjast? Viimane painav mõte ei lase teda uinuda. Kui nii, siis võib igal hetkel oodata punaste marulist pealetungi. Ning tema oma kolmekümnemehelise salgaga?

Vallus surub kramplikult rusikaid. Ei, tema meeste hulgas pole ühtki äraandjat. Seal on vaid isamaalased, vaprad kodumaapojad. Kuid mõni vastase läbitunginud salakuulaja? Kas ei oleks neid tabatud kõ-

vendatud valvepostidel? Ei, ei — kõik on vast rahulik hommikuni. Ei tea praegu keegi, mis saabub teisel päikesetõusul. Valluse ülipingutatud närvid on ärevil, segatud vaid uduseist kujutelmest. Ta surub oma huugava otsaesise vastu külma voodirauda ja seal on nii mõnus, et ei tahakski mujale. Ent miks rõhub teda see pimedus? Surub igast küljest ja tungib silmisse sügavale sisse? Ka pealuust puurib ta oma küsivad küüned läbi ja vajutab väsinud ajudele nagu teravate pihvidega. On tarvis mõelda, lõpmatult mõelda, vaadata tulevikku, kujutleda — sellega on pingul kogu aju...

Ta silmi ees virvendab punane veri, mis muutub raiutud ja tääkidega purustatud laipade kuhilaks. Kõik sulab ühte... ja kirju punalilliline tekk jääb tast järele. Udu, paks udumass tõuseb sealt üles ja tumestab silmi... Ent siis kaob seegi ja õhkuvalt taevaäärelt hakkab paistma kolm raudset kahuritorni... Nad nagu vajuksid talle lähemale, küünistaksid laenguid, uludes vintskes talituules kui öökullid... Ta surub end maakamarale lähemale, kuid siis lööb värisema ümbrus... Pilved tõusevad üle maa... Punane surm on seal... Kuski kaardub valge laik, lähenedes loogas punasele... Pragin kohutava tulevärgiga — ja foonilt eraldub vaid võitjana valge... Ülalt hoovab miski sinfoonia... Need on kuulid, vihisevad surmakuulid... Sealt läheneb keegi... Komistab meie traattõkke... Käed-jalad laiuvad veel hetkeks õhku, ja siis

ragisevad endistena püssid... Taevast langeb täht... Vaata, r u m a l!... See on tolle tundmatu vaenlase — hi n g... Suuri surmkollaseid silmi jõllitub pimedusest... Ent öö saabudes kargavad taeva sätendavad mitmevärvilised klaasikillud, lastud kiirtulena kuulipildujate torudest... —

Leitnant Vallus viskleb unetult voodis. Siis püstub ta ja tuigub akna juure. Seal on nii hea. Külma tuult tungib palavikus hõgnevale otsaesisele.

Äkki kostub ligikonnas rida pauke. Tihe pimedus ei lase vaadelda kuigi kaugele. Hõiked, vanded. Ta tahab tormata välja, haarata toolilt poolkasuka, ent siis eraldavad ta silmad pimedusest lähenevaid inimkogusid. Neid on neli. Üks neist tuigub vastu tahtmist, aeg-ajalt seisma jäädes. Teda tõugatakse söimates edasi. Salakuulaja! välgatab Valluse peaaigus. Kiiresti astub ta laua juure, süütab lambi ja kinnitades võole relva jääb ootama punaväelase ilmumist.

Vihisevas lumerajus kirutakse, tõugatakse. Siis lükatakse uks lahti, mille juures tuulepuhang vägisi püüab kustutada tule.

„Kas ei taha tulla? Ah?“ möirgab keegi sõdureist. Tabasime ta metsaveerelt ja kinnivõtmise juures haavas kergesti Ottassoni käevarrest...“

Leitnant Vallus heidab vangistatule valju pilgu. Ta ees seisab trotsivalt kartliku pilguga ohvitserimundris punaväelane, poolkasukas ja säärikuis, mis ulatuvad peaaegu talle põlvini. Näos peegeldub hirmujuga, ent ta silmad piidlevad välkkiirelt ümbrust, nagu otsides põgenemisteed.

„Asjatult otsid, vennas!“ sõnab Vallus Vene keeles, kuid siis ütleb üks sõdureist:

„Pole vististi vaja. Esiti vandus päris meie keeles ja söimas...“

Omamaafane? Äraandja? Või mõni Eesti kommunist?

„Oled eestlane?“ möirgab leitnant ja haarates võõlt relva asetab selle punaväelase nahkse poolkasuka rinnaosale.

„Vasta!“

Vangistatu taganeb mõne sammu, hirmujudin näos.

„Kas oskad kõnelda või ei!“

Valluse hääl kõlab vihasena. Venelane taganeb veel, siis aga tõukavad valvurid ta uuesti relvaotsa ette.

„Tahad kuuli või valid jutuajamise?“

Äkki kargab punaväelane akna juure ja püüab põgeneda. Ent ta ei jõua kuigi kaugele, kui sõdurid veavad ta viskleva keha tagasi.

„Viime välja ja lõpetame tolle neetud loo!“

Too viime lause mõjub venelasele rabavalt.

„Armud! Armud!“ anub ta.

„Koguni emakeeles palud? Kas on häda sul nüüd suur? Äraandjana oled tegutsenud. Kuul on sulle paras. Kas nüüd räägid oma vägede seisukorrast Sala all?“

Salakuulaja laskub põlvili ja rebib kätega Valluse kuueäärt.

„Tõesti pole mina süüdi. Ei ole...!“

„Ei ole süüdi?“

Leitnant Vallus naerab võikalt.

„Viige välja!“

Kiiresti niitub ta poolkasukasse ja jätab tähelepänemata vaenlase virilad palved ja hädaldamised. Surub siis relva väljaspoolsesse taskusse ja väljub.

Taevast kiirgab otsatult tähti ja Vallusele näivad need veriste tähistena. Külma tuul keerutab lumeköisi.

Kooskinost kostub ebamäärasteid pauke. Marienhofi suunas müriseb vaenlase kahur.

Purustatud elamu müürseina juures askeldavad sõdurid vangistatud punaväelasega. Kiiresti astub Vallus neile lähemale.

„Otsige ta läbi!“ karjub ta.

Valluse kätte tuuakse tüse käsitask, pussnuga tupe ja relv.

„Siduge käed!“

Mehed täidavad kiiresti käsu. Äraandja põlved värisevad. Vallus mõistab, et see pole külmast. Siin on tegemist äärmise hirmutundega. Ta kogeleb midagi armuandmisest ja püüab läheneda leitnandile, kuid see tõukab ta müüri ääre. Siis sammuvad kolm sõdurit ja juht eemale. Kokkuvajunult kõssitab vaenlane müüriääres. Kui on jõutud umbes kümne sammu kaugusele, karjub Vallus võimalikult kõvasti, et surmalemääratu kuuleks:

„Püssid laskevalmis!“

Mehed toimivad külma rahuga. Tihe lumetorm vaikib hetkeks. Äraandja on tõusnud püsti ja tuigub laskjate poole. Vallus tõstab käe, et selle langetamisel avataks tuli.

„Pidage...!“ oigab vaenlane.

Vallus pigistab huuli. Operatsioon õnnestus.

„Tunnistad?“ möirgab ta.

Vastust ei saabu. Endisena möllab lumetorm ja sumbutab kaugusest kostvaid püssipauke. Tuleja tuigub hädaliselt. Jõudnud Valluse juure, laskub ta põlvili, haarab leitnandi säärikuis ja palub:

„Armud! Halastust! Ma räägin kõik. Jätke mind vaid ellu. Jätke mulle elu. Elu...!“

„Seda veel vaatame, kuid nüüd kõnele vägede seisukorrast Sala juures!“

Põlvitaja vaatab ümbrust, kartes nagu oleks seal mittesoovitavaid kõrvu. Ainult lumetorm keerutab külma. Kommunist väriseb, kuid nüüd juba kõledast talituulest.

„Hüva! Lähme sisse!“

Valluse hääl kõlab ühtlasi ka hoiatus. —

Toas viskab ta mütsi voodile ja harutades lahti salakuulaja võotasku sõnab:

„Alusta! Iga vähemagi vale või vastusest kõrvale puiklemise juures... Mäletad seda müüri? Räägi punikute kavatsustest ja nende olukorrast!“

Võõras oigab ja siis nagu enesest võitu saades tunnistab:

„Neid on seal palju, ligi kakssada — ja tean samuti, et teid siin Dubrovka all on ainult paarkümmend...“

„Edasi! Ära targuta!“ möirgab Vallus ja puurib vihase pilgu tunnistaaja näkku.

„Praegu on neil... hoopis eriline kavatsus teostamisel...“

„Ja nimelt missugune?“

„Vaenlane tahab teid kõiki õ h k u l a s t a!“

„Kuidas tuleb seda mõista. Seleta, kui valetad...“

„Venelased mineerivad umbes kilomeetrilise kaeviku Sala küla juures ja täna öösel on punastel juba kavatsus taganeda, et anda küla teile üle. Ja kui hommikul olete asunud kaevikusse, siis...“

„Valetad!“ möirgab Vallus ja haarab kramplevate sõrmedega punaväelase kõrist, kes ehmunult püüab taganeda toanurka. „Tahad meid ässitada ootamatule pealetungile, või tahad hoiatada meid? Kumb on õigus?“

„See... see on tõsi, mis rääkisin...“ ägab punane ja tundes enese kaelal sõrmi pehmenevat, hingab kergendatud hirmutundel. Leitnant Vallus haarab taskust relva pannes ühtlasi proovile vastase usaldatavuse.

„Jumala pärast! Ärge laske... See on õigus... Jätke mu elu... Ma tunnistasin kõik... Sala küla keskel Vana Iivani elamus on kõigi lõhkeainete süütamise keskpunkt...“ „On punased veel seal?“

„Jah. Nad ei lubanud enne taganemist alata, kui mina luurkäigult tagasi tulen...“

Leitnant Vallus vabastab sõrmed vastase kõrilt ja astub ukse juure.

„Valvake vangistatut hoolsasti. Tunni aja pärast olen tagasi!“

Väljas möllab endisena raju, keerutades tihtkajat lund. Leitnant astub kiiresti lumistunud maanteele ja sammub kahurväe positsiooni poole, mis asub küla teiselpool otsas. Mõtted sõeluvad peas igasugustes variatsioonides. Tunnistas salakuulaja tõtt? Oli see surmahirm küllaldane teda kõnelema panemiseks? Valetas? Olgu! Oma eluga peab ta vastasel korral maksma!

Lumistunud metsatukk läheneb. Selle taga — kõrgendikul asub kahurväe seisukoht. Mineja kiirustab sammu, sest iga minut on ääretult kallid.

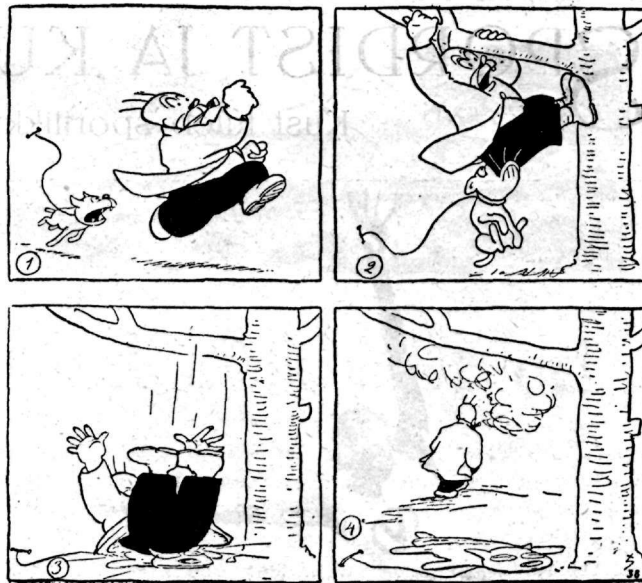
Ta päralejõudmisel aetakse kahurväelased uinakult. Valluse ettepanek on peetud heaks, hoolimata äärmisest hädaohhtlikkusest. Mehed askeldavad väsimatuna kahurite juures ja vähe aja pärast on need laskevalmis. Juht käsutab laskma, ise suunides kahurid Sala külale.

„Kiirtuli!“

Ägedad paugukõmad kaikuivad ümbruses. Eemalt, kaugelt läbi lumetormi, paistavad leegid. Nähtavasti on esimeste paukude järeldusel plahvatanud vaenlase sõjavarustus, sest järk-järgult kostavad kohutavad plahvatused. Kas on see mineeritud maa-ala? välgatab hetkeks läbi Valluse peaaaju. Võib-olla, sest nii sumbutatuna lõhkevad nad seal, reegli pärast ajavahemikudel.

Järgnev sõjakava on otsustatud. Leitnant Vallus tormab kiiresti tagasi, et äratada sõdurid ootamatule pealetungile Sala küla suunas. —

Olles annud edasi käskluse tormab ta oma el-

Draama neljas vaatuses ilma sõnadeta.

musse, kus peetakse kinni salakuulajat. Vaevalt on ta saanud astuda majale lähemale, kui on sunnitud peatuma. Valvesõdurid askeldavad kolmekesi lumemöllus.

„Mis juhtus?“

Sõdurid eemalduvad kiiresti ja nüüd näeb leitnant Vallus salakuulajat, kuulihhaav peas. Kogu ta keha on tõmbunud kõveraks ja nähtavasti on ta alles äsja surmatud. Vallus vaatab küsivalt meestele. Varsti saab ta seletuse.

„Kohe, pärast teie lahkumist pääsis ta põgenema ja siis — olime sunnitud püsse tarvitusele võtma.“

Vallus pöörab näo kõrvale, sest surm on punaväelase kallal mänginud groteski, käed kramplikult lumes, poolavatud huulil võigas iroonia.

„Kahju!“ sõnab ta vaid ja eemaldub tuppa, kuna sõdurid lähevad kiirsammul teatama pealetungist vaenlasele...

Järgmisel hommikul tungis käputäis Dubrovka kaitsjaid võidukana Salasse, toetatud kahurväe tulest. Selgus, et punaväelased olid taganenud juba öösel, mil vana Iivani elamu kaudu oli plahvatanud teoksil olev kaevikute mineerimine.

Leitnant Vallus vaatles ükskõiksena kohutavaid pommiäuke, punaväelaste laipu ja meelestades, et vastase salakuulaja kaasabil olid saanud võidule, kuulatas, kuidas vaikselt talveilmas kaikusid Dubrovka suurtükid... —

SPORDIST JA KUNSTIST SPORDIS.

Kust tuleb sportlike saavutiste määratu edu?

Plastiline kaugushüpe.

Kui 1896. aastal Ateena staadionil korraldati esimesed uue-aja olümpiamängud, ameeriklane Hoyt teivashüppes ja ta kaasmaalane Garrett kuulitõukes said olümpia loorberite osalisteks, kuigi esimene hüppas kõrgust kõigest 3,30 meetrit ja teine tõukas kuuli 11,22 meetrit. Tänapäeval teivashüppes maailmarekord on 4,26 meetrit ja kuulitõukes 15,87 meetrit. Millest on tulnud see hiiglaedu?

Ainult kehalise võimega seda muidugi ei saavutatud, kuigi viimased aastakümned on toonud ka ses suhtes hämmastavaid muutusi, maailmarekordide parandamine kiirjooksus söerajal ja uisuteel näitab seda. Et aga ülalmainitud 1896. aasta ja praegusaja saavutiste vahele on tekkinud nii suur kuristik, see on tulnud peamiselt spordi tehnika arenemisest kunstiks. Vaadeldagu ainult praegusaja teivashüppajat pikka teivast mööda üles tõusmas ja ussi kombel üle ristpuu vibutamas, ja kohe veendatakse, et spor-

dimeistri ja ametipoollest sel alal kunstniku vahel suuremat lahkuminekut enam ei olegi.

Väidetakse, et Rastelli olevat geniaalseim žonglööri; ta kahtlemata on artisti algkuju. Aga pea-aegu samasugune on Weissmüller, maailma kiiremaid ujujaid, ja samuti vahest ka Carr, kes ületas alul võitmatuks peetud Norra teivashüppaja Hoffi maailmarekordi. Carr harjutas arvatavasti aastaid, enne kui omandas Hoffi peenelt leiutatud tehnika. Ja täpselt nõnda peab kõrgushüppaja alati ja alati harjutama enne kui tal õnnestub tabada 2 meetri piiret, ja see õnnestub tal ainult siis, kui tal kehaahituselt on selleks harjutuseks eriti soodsad eeltingimused; on ju see hüpe seni õnnestunud ainult kahel hüppajal, ameeriklastel Sweeney ja Osbornel. — Kümned tuhanded heidavad ketast, piiki ja kuuli, aga ainult vähesed neist taotleavad nii täiusliku tehnika, et neist võiks öelda, et nad on kunstnikud oma alal. Vähesed tõsised kunstnikud ja spordisuured nautivad maailmakuulsust: Ameerika basepallimängija Babe Ruth, golfimeistrid Valter Hagen, Bobby Jones ja Percy Allis, jalgpallimängijad Schaffer, Gallagher, Zamorra ja teised... kõik nad on, tänu erilistele kehaomadustele pigemini kunstnikud kui sportlased, kuna nende saavutised on enam sportlike kunstivõimete avalduste tulemuseks kui kõrgeimaks arendatud sportlikkus.

See vahest on kahetsusväärne. Mõnutunne keha-harjutustest, võitlusest, jõudude mõõtmisest on elustav hetk, ilma milleta sport üldgi ei oleks saanud kõikide klasside omaks, rahvale koduseks. See spordis elamine ja hingega kaasatundmine on sama hädatarviline kui vahest on ülearene ameti poolest sportimine, ja, see viimane on — nõnda arvavad vähemasti asjatundjad — juba allamineku tunnusmärk, nagu Rooma keisrite aegsed gladiaatorid osutusid suure Greeka ja Rooma kehakultuuri vördjaks — väljasuremise nähteks. Nii vahest ka tänapäevne spordikunstnik olek osutub juba piirikiviks, pöördepunktiks, mille taga käik läheb alla.

Kui sport meie kultuurielus peab täitma seda tähtsat osa, mis ta poolehoidjad ütlevad tal olevat, siis ta suund peab olema laisuse, mitte aga kõrgeisse kunstiteippudesse. Nurmi, Peltzer, Rademacher on tähtsad; igaüks neist on teevalmistaja, igaüks neist on virgutaja paljudele tuhandetele, tähtsamad aga kui nemad on need tuhanded, kümned ja sajad tuhanded ise, kes spordivad ja teevad kehaharjutusi, et see on neile südame asi, ka siis, kui neile iganeski ei naerata mingi olümpia võidumärk.

Sõjas ja armastuses on kõik lubatud.

Maailmasõja ajal ümbritses Saksa veealuseid paate hirmu ja müsteeriumi loor. Nende ootamatu ilmumine, nende halastamatus ja võitmatu hoidsid ärevil liitriikide kindralstaape, Iga Saksa allveelaeva torpedo nõudis ohvreid ja pani mõtlema sobiva ja mõjuva abinõu leidmist vee all asuva saatuse vastu. Sõjas ja armastuses on kõik lubatud. Nagu Inglise aseadmiral Gordon Campbelli äsjailmunud mälestistest näha, leiti lõpuks abinõu, mis suutis sulgeda veealuse hirmutise näljase suu. See oli — kavalus, mis kehastus n. n. „müstilistes laevades“. Ametlikult nimetati neid „Q“-laevadeks ja lasus neil raskelt teostatav ülesanne meelitada Saksa veealused paadid veepinnale ja hävitada nad halastamatu kahuritulega. Armutu häving armutuile, vee all hiilivaile vaenlasile!

Loomulikult nõudis selline Saksa veealuste petmine suurimat osavust. Inglise admiraliteet hankis vaikselt hulga kauba- ja kalalaevu, varustades neid kahurite, kuulipildujate j. t. relvadega. Väliselt säilitati laevade „tsiviililme“. Kuna selline korraldus sündis suurima salapärasuse kätte all, kutsutigi laevu „müstilisteks“. Ja alles nüüd, peale 10 a. möödumist, valgustab aseadmiral Campbell, ühe sellise laeva juht, laimatele hulkadele nende tegevust. Kokku oli sääraseid „sööte“ 180 tükki.

Aseadmiral Campbelli laev oli 3000-tonniline kaubaaurik. Ta ülesandeks oli, nagu eelmisest juba selgunud, Saksa veealuste meelitamine vee pinnale ja nende hävitamine. Selle ülesande teostamisel muutis laev ühe ristlemise kestes mitu korda oma välimust. Selleks olid vastavad abinõud reisil kaasas.

Oktoobris 1915. a. alustas Campbelli laev tegevust, risteldes kogu talve Atlandi ookeanil. Kuid tal ei läinud korda selle aja jooksul kohata ühtki Saksa veealust.

Järgmise aasta märtsikuus sõitis laev jälle välja Queentownist. Tol ajal tegutsesid Saksa veealused hulljulgelt ja agaralt. Juba mõne päeva pärast nägi Campbell veealust. Ise kirjeldab ta kohtumist järgmiselt:

„Nüüd oli tarvis meelitada veealust meie kahuritule ulatusse. Ainus abinõu oli anduda nende torpedode märklauaks. 20 minutit peale veealuse silmapiirile kerkimist saime esimese torpedotervituse. Hoolimata sellest, et me ei teinud mingit katset torpedo eest põgeneda, ei tabanud see märki. Peale seda ebaõnnestumist kerkis veealune veepinnale ja laskis teise

torpedo laeva nina ette, et sundida seda seisatama. Meie jäimegi seisma. Veealune alustas kohe pommitamist. Üks laenguist läbistas laeva laskeainete tagavara lähedusest. Kuna meil seega jäi järele ainult kaks teed, kas lasta end pommitada surnuks või avada ise tuli, valisime neist meile parema ja

viskasime maski ära.

Laevastiku valge lipp kerkis masti, laeva küljed vabastati dekoratsioonidest ja kahurid alustasid tulistamist. Mõned laengud tabasid veealust, mis silmapilkselt sukeldus. Mõne hetke pärast sööstis ta loodis veest, et siis kaduda jäädavalt. Õhuke õlikord mere pinnal tõestas veealuse hävingut.

1917. a. kuulutasid sakslased veealuse sõja kõikidele laevadele, mis eranditult torpedeeriti. Sel juhul ei olnud veealustel mingit tarvidust kerkida vee pinnale, kuna laskmine võis sündida vee alt. Meie ülesanne raskenes sellega tunduvalt. Pidime igal tingimusel püüdma olla veealuste torpedode objektiks. Kui meil lõpuks see õnnestus, oli torpedo jõud nii suur, et ma jalul ei seisnud, vaid kukkusin pikali. Vastava määruse järele asusid mehed peale torpedo tabamist paatidesse, kuna laevale jäid ainult need, kes käsitasid kahureid. Siis kerkis veepinnale veealuse periskoop, et veenduda, kas paatides olid tõesti kaubalaeva madrused. Laevale jäänud mehed ootasid aga suure pinevusega veealuse ilmumist pinnale, et avada selle pihta kahurite tuli. Nende suureks meeletühmaks suundus aga veealune esialgu merele, kuid pööris peagi tagasi, tahtes nähtavasti võtta laeva kapteni vangiks. Kui veealune saabus 150 m kaugusele meist, avasime tule ja

kolme minuti jooksul

teidis ka see veealune oma saatuse. Kuid ka meie laev oli raskesti kannatanud. Saime endale uue laeva ja sõitsime Irlandi rannikule, kus sagedasti pidime päästma sakslaste poolt põhja lastud laevade meeskondi.

Mõne päeva pärast silmasime veealust ja 20 min. hiljem saime torpedo oma paremasse külge. Plahvatus purustas ühe meie paadi, kuid selleks määratud mehed tormasid ülejäanud paatidesse. Ka siin lahkusid sakslased alul kohalt, kuid saabusid hiljem tagasi. Veepinnal oli siiski näha ainult periskoopi. Umbes 100 m kaugusel meist tuli nähtavale juba veealuse torn, kuid

me ei pidanud targaks lasta, sest mittetabamise korral oleks veealune kohe sukeldunud. Ootasime kannatlikult. Meie kannatus krooniti. Varsti ilmus veealune täieliselt veepinnale. Silmasime selle lael kaht meest, kel oli kaasas kuulipilduja. Nüüd oli saabunud õige silmapilk. Lipp kerkis masti ja 40 min. peale veealuse torpeedo meie pihta sattumist avasime meie tule. Veealune kukkus küljeli. Selle meeskond ilmus laeva laele ja tõstis käed üles. Lakkasime pommitamast. Kohe püüdis veealune põgeneda. Nüüd avasime uuesti tule ja hävitasime veealuse lõplikult. Selle teo eest

annetas kuningas

laevale Victoria risti: hääletamisega anti üks neist ühele ohvitserile ja teine ühele meeskonnast.“

Kuid alati ei lõpnu põnevad meriseiklused nii õnnelikult inglastele.

Campbell jutustab ühest juhtumist Biscaya lahel, kus pärast neljapäevast ootamist lõpuks üks Saksa allveepaat tuli nähtavale ja 5000 m kauguselt avas kahuritule „müstilise laeva“ pihta. Kuna igas kaubalaevas tol ajal leidis paar kahurit, vastasid inglased tulele, kuid ainult väikekaliibrilistest kahuritest, et mitte paljastada oma „värvi“. Kohe, kui sakslaste laeng meid tabas, kerkis kavale vastavalt meie laeva keskkohalt suur suitsusammas, mis pidi tekitama sakslastes arvamise, et oleme raskesti kannatanud. Sellest julgust saades lähenesidki sakslased 1000 m kaugusele meist. Siiski kahtlesid nad edasi meie kaubalaevalises ehtsuses ja avasid kahuritule lähedalt, mis meid vigastas seevõrra, et laev järgmisel päeval uppus, kuna meeskond pääsis paatidesse. Meie poolt lastud torpeedo ei tabanud märki ja allveepaat põgenes.“

Nii lihtsalt jutustab admiral tegudest, mis kuuluvad kahtlemata kangelaslikumate hulka maailmasõjas.

KALEVIPOEG MANALAS.

Meie tänase kaanepildi puhul.

„Nagu Põhjanel ja Vanavanker siravsilmi Kalevi-poega tema raskeil käigel juhataksid, nii jäägu Kalevi-poja lugulaul meile, eestlastele, meie esivanemate vaimlise ja kõlblise eluküsimuse kohta tähtsamaks nõuandjaks ja juhatajaks. Lugulaulus „Kalevi-poeg“ on Eesti rahvas kujutatud sündimisest surmani, kätkest kalmuni ja maalitud üles oma rõõmu ja murega, armastuse ja vihaga, leina ja pilkega, kurbuse ja kaebusega — kõige oma valguse ja varju, õrna ja kareda külgedega, s. o. kõigi inimlike omadustega, täies inimese kujus.“

Seesuguste sõnadega saatis P. Org 1904. a. Kreutzwaldi „Kalevi-poja“ lugulaulu Eesti noorsoole — soovides, et Kalevi-poja vaim ei jäta kunagi maha eestlaste sugu. See sooviseemne ei sattunud kaljule ja tänapäeval, veerandsada aastat hiljem, oleme meie niikaugel, et pühitsime juba Kalevi kojutuleku kümneaastast juubelit.

Kreutzwaldi lugulaulu Kalevi-pojast tunneme meie vist kõik ja teame ka seda kohta, kus Kalevi-poeg läks Manala teekonnale. Et „kogemata leian koha, pääsen põrgu piiridele“, nagu meie kangelane ise sealjuures ütles ja mõtles.

Seda Manala teekonda on kadunud Eesti kunstnik Oskar Kallis jäädvustanud maaliga, mis toodud meie tänaseks kaanepildiks. Vaatame, mis selle kohta sõnab lugulaul. XVIII loost leiame meie järgmise lõike:

„Kalevite kange poega
seadis sammud sõudevale
rasket teeda rändamaie;
suure mehe sammudela
kaugus kiirest' kadunessa.

Pisut aega paistis valgus
päikese paistuselta
kuristiku koopasse,
pärast kattis kotispime,
võrguteles ööde voli
kalevite poja käiki,
kus ta pidi käsikatsel,
sõrmejuhil sammumaie.

Kas siin koitu kerkinessa
lõuna aegu alusteles,
ehk kas igav ööde pime
päeviti siin paikanessa:
sest ei saanud vaatja silma
tõtelikku tunnistähte.

Hiirekene hüüdemaie,
pimedusest pajatama:
„Kõliste kellakesta,
kuulutele kulda keelta!“

Kalevite kange poega
mõistis, täitis hiire käsku,
võttis kätte kellakese,
hakkas kohe helistama.*)

Kesse ime illumista
naljakamat enne näinud!
kuldse kellakese kõlin
puistas ära pimeduse.
Nii kui kattev öödekuube,
varju laia vaibakene
uue päeva palistusel
kiirelt ära kadunessa,
kaosi pimeduse vari.“

Ja nii Kalevi-poeg võitis ära heade vaimude kaasabil oma Manala teekonnal nii mõnegi raskuse, kuni läks põrgulastega käsitsi kokku. Sellest jutustab lugulaul:

„Kui ta aga kange käega
mõõga pani mängimaie,
raua tera tantsimaie:
siis ei olnud surmal suiku,
verel angumise aega.“

*) Vaata kaanepilt.

Laskesport edu tähe all.

Julius Trumm püstitas uue Tallinna maleva rekordi.

Läinud pühapäeval Tondil kaitseväge ühendatud õppeasutuste lasketiirul peetud laskevõistlused Tallinna

Julius Trumm.

maleva meistri nimele andsid peale täiesti rahuldavate tagajärgede kõikidel aladel veel uue kaitseliidu laske- rekordi.

Laskmises 300 meetri pealt 20 lasku lamades nihkub esilaskuritest kohe esimese seeriaga etteotsa pataljonipealik J. Trumm, kelle tagajärg — 48. Järgnevad H. Inglise ja E. Hiip võrdsete (44) punktide arvuga. Trummi järgmine seeria on kõigest 42 ja siin on tal juba kaks konkurenti — H. Inglise ja V. Linholm, kes aga värske meistri kandidaadi kõrval kaua ei püsi. Trummi kolmas seeria — 45, nii et kokku kolme seeriaga on tal juba 135 punkti. Neljanda seeriaga viib ta punktide arvu

üles 180 peale, missugune saavutus tunnistatakse Tallinna maleva uueks rekordiks (endine P. Kõrtsi poolt 176 p.). Teised tagajärjed: H. Inglise — 168, A. Odenberg — 154, jne.

Väikekaliibriliste spordipüsside tiiril tuleb pinevas võistluses esimeseks F. Schüts 126 punktiga. Teiseks tuleb pealik J. Trumm, kelle saavutus 121 p. ja kes oskas lamades välja lasta fenomenalse tagajärje — kõik viis kuuli kümnesse, sealjuures aga vahepeal komistas 29 punkti otsa, saates sealjuures viiest kuulist ühe jumal teab kuhu uitama. Kolmas H. Silber — samuti 121 p.

Püstolist laskmises võidab H. Silber 122 punktiga.

2. klassis tuleb 15 lasu juures 200 meetri pealt meistriks Spuul 125 punktiga. Järgmised J. Tats — 117, Volberg — 115, E. Reggi — 115 ja K. Tender — 114. 1. kl. laskurite võistluse samalt distantilt 15 lasuga kolmest asendist võitis F. Schüts 108 punktiga.

2. klassi kütidest 300-meetrilises laskmises (30 lasku kolmest asendist à 10) tulevad kohtadele pinevas heitluses: 1. V. Pikson — 229, 2. A. Lillem — 208, 3. A. Loun — 202, 4. R. Raudsepp — 196 ja 5. P. Kõrts — 195.

Esimese klassi kütid 300 meetri pealt 60 lasu laskmises eraldavad suurest kogust ja suurte nimede seeriast vanahärra R. Passupi, kelle saavutus on 422 p. Temale järgnevad O. Kõobe — 393, H. Silber — 386, A. Raavik — 371 ja H. Ingermann — 336 p.

Pühapäevane päev andis Tallinna malevale järgneva aasta sügiseni järgmised uued meistrid: 1. kl. kütmeister R. Passup, 2. kl. kütmeister V. Pikson — 229, esilaskurmeister Jul. Trumm — 180 p., 2. kl. laskurmeister J. Spuul — 125, 1. kl. laskurmeister F. Schüts — 108, väikekaliibrilistest spordipüssidest — F. Schüts — 126 ja püstolitest — H. Silber — 122 p.

Võtjaile jagati väärtuslikud auhinnad.

Diplomaadi süstaretk.

Soome saatkonna sekretär T. K. Snellmann jutustab oma süstareikest Piritalt Kloogale.

Soome saatkonna sekretär T. K. Snellmann jutustab oma süstareikest Piritalt Kloogale.

Et välismaalased meil suvipuhkuseks ainult kuurorte ei kasuta, vaid muudki võimalusi leiavad Eestis suve veetmiseks, näitab Soome saatkonna sekretäri T. K. Snellmanni hiljuti teostatud pikem süstaretk Pi-

ritalt Kloogale. Hra Snellmann jutustab meile oma merimatkast järgmist:

„Soovisin ammugi tutvuda Eesti ranniku oludega ja käesoleval suvel avaneksi selleks soodus võimalus. Sõitsime ühes kaaslastega — samuti soomlasega — süstal Piritalt välja. Ilm oli alul suurepärase. Suundusime

üle lahtise mere poolsaarele, kus asub endine välguheitja-jaam. Sealt võtsime kursi Rannamõisa poole, kust möödusime kell ½9 õhtul. Need kolm ja pool tundi kiigutasid äsja möödunud tormi järellained üsnä tublisti meie kergeid sõidukeid. Kuid ilm oli ilus ja meri sõbralik, mis on siis veel tarvis...

Lükkasime kindlasti tagasi paari sõbraliku kalastaja kutse tulla öömajale, sest tahtsime veel samal õhtul jõuda Joale, kuhu on umbes 15 km. maad. Inimene tahab, kuid keegi teine juhib... Nii ka meiega. Oli juba kell 11 õhtul, kui jõudsime umbes Suuropi majaka kohale. Siin haaras meid oma kaissu tugev läänetuul. Siiski ei loobunud me oma kavatsusest. Pöörasime süstainad otse Loosalu maanina poole. Aga see polnud tark tegu. Võitlesime ligi kolm tundi suurte lainetega ning pääsime selle ajaga — ainult 4 km edasi. Ja vett saime pealekauba. Olime märjad nagu kassid — tegelikult ei ole küll kassid millalgi märjad — ja minu süstasse oli kogunenud juba üpris kena veehulk, seega „laadung“ kasvanud. Haleda meelega pidime muutma kurssi ja püüdma pääseda rannale mida lähemale, seda parem.

Oli juba öö ja kui me äkki ilmusime lainete möllust kalameeste ette, kes veel kell ½2 öösel olid oma leivateenistuse juures, pidasid need meid peaaegu kummitusteks. Sest ükski arukas inimene ei pidavat sellise ilmaga ning veel niisuguse sõidukiga teostama lõbureisi. Hm... pisut kahtlane kompliment.

Nii. Jäime siis peatuma ja rii- deid tule ääres kuivatama, kuna kalastajad meid sõbralikkude nõuannetega rikastasid. Ja päikese tõusul lõikasid süstade ninad jälle vett.

Kell 6 homm. maabusime Joal. Kasutasime aega jalutamiseks ja sealse suurepärase ja kütkestavalt ilusa looduse imetlemiseks. 10 tundi oli liigutatud kätemuskleid! Ka kõht ei olnud liiga küllane ning ettekujutus hommikkohvist kutsus vee keelele. Aga — mis parata! Kes meile kell 6 homm. oleks pakkunud kohvi! Isegi vist mitte külalishakke välisminister Lattik, kelle auto silmasime seisvat lossi ees.

Varustatud vaid oma soovidega võimalikult pea jõuda Klooga randa asusime uuesti oma süstadesse ning vaata — reisi lõpposa möödus ootamata kiiresti.

Rannik on suurepärase. Oma järskuse ja liivaga hurmay, rikkalik flooralt ja faunalt. Unustamatu retk nii turistlikust kui ka sportlikust seisukohast. Kuigi rannik on enamasti ühesugune ja sellega eneses ei sisalda hädahohte, nõuab siiski too 55 km pikkune matk palju füüsilist jõudu. Siiski — tulevikus kor- dan seda, on parim puhkus närvi- dele —“

Ajaviidet ja naljaraasukesi.

Hindmõistatus nr. 1.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----

Ülaloodud ristsõnademõistatusega avab „Kaitse Kodu!“ ajaviitenurga neile lugejatele, kelledele säärase ülesannete lahendamise kättevõimelikkusel pikadel sügisõhtudel pakub lõbu ja vaheldust. Et austatud lugejaid virgutada ülesannete lahendamisele ja vastuste saatmisele, selleks määrab toimetuse igakord õigesti lahendajate vahel loosimisele auhinna. Käesoleva ülesande õigesti lahendajate vahel tuleb loosimisele Jules Verne'i „Saladuslik saar“ (hind 7 kr.). Lahendused palutakse saata hiljemalt 10. oktoobriks „Kaitse Kodu!“ toimetusele Tallinn, Kaarli t. 8.

Tänase ristsõnademõistatuse juhised:

Vasakult paremale:

2. Ajakiri Eestis. 6. Asundusmaal. 7. Autofirma. 9. Hügieeniline asutus. 12. Metall. 14. Aine, millest valmistatakse saapaid (osastav k.). 16. Eeskoda. 19. Labidaga kaevatud. 21. Kallim kui vara. 22. Kelle südame tundmist küsib meilt laulik. 24. Jalanõu. 27. Naise nimi. 28. Lapse kasvatusraha. 29. Kodu-

lind (omastav k.). 31. Kõndimist käskiv. 33. Kõpsetatakse jahust. 34. Minu vennanaise meheõde (minule suhtuvalt). 35. Reklaambüroo Tallinnas. 38. Usin. 41. Tasane hääl. 44. Naise nimi. 46. Härg (egiptlaste jumal). 47. Sageli ettetulev küsimus. 48. Naise nimi. 49. Varemalt. 50. Seesama mis tulunduslik.

Ülalt alla:

1. Pehme. 2. Puu. 3. Metall. 4. Üksindust otsija. 5. Koera tõug. 8. Naise nimi. 10. Mis meil on öösel. 11. Naise nimi. 12. Vald Virumaal. 13. Talvine sõiduriist. 15. Naiste näputöö. 17. Avar ruum. 18. Kodulindude elamu. 20. Korporatsioon Tartus. 23. Mitte kõrge. 25. Tornihoo. 26. Edasijõudmine. 30. Rahareformi päevil kavatsatud nimetus uuele Eesti rahaüksusele. 32. Rauatöeline. 36. Ese. 37. Seesama mis nr. 10. 39. Märguande poksi võistlustel (üldnimetus). 40. Pildi ümber. 42. Raha väljaandmisega seotud tegevust käskiv. 43. Salapärased nähted (paljuses). 44. Pikakõrvaline hobuse poolvend (Saksa ortograafia). 45. Mööbel. 46. Nõu (riist).

Kaupmees (tuttavale ostjale): „Miks lasete teistel, võõrastel äridel, ennast üle lüüa? Miks teie meie juure ei tule?“

„Ober, kas teie ei võiks kassi välja ajada?“

„Ei, härra. Meil on täna lõunaks jänesepraad, ja sarnasel korral on lõunavõõrad ikka rahulikud, kui nad kassi näevad elusalt ümber jooksmas.“

Milline täpsus. Täheteadlane tähetornis: „Täht, mida praegu vaatlete, on kakskümmend miljonit miili kaugel.“

Vaatleja: „Kas siit tornist või maapinnast?“

Kell kogeleb. „Kui palju on kell?“ küsib naine mehelt, kes just väga vara koju ei tulnud.

„On... on nii ühe ümber.“

Seal lõi kell korraga kolm.

„Pagana päralt!“ hüüab mees, „too kell ju kogeleb.“

Õigusteadlane. Professor (õigusteaduskonna eksamil): „Missuguste maksude liiki arvate koortemaksu — otsekoheste või kaudsete maksude hulka?“

Üliõpilane (pikema mõtiskluse järele): „Kaudsete maksude hulka!“

Professor: „Nii — ja millega arvate seda väidet võivat tõestada?“

Üliõpilane: „Sest et maksu ei võeta otsekohe koeral endalt.“

Eesel. „Estoonias“ mängitakse Shakespeare'i „Hamletti“. Peosalisel tuleb seal ühes vaatuses paatosega hüüda: „Hobust! andke mulle hobust — terve kuningriik hobuse eest!“

Seal hüüab keegi rõdult: „Kas eesel ei kõlba?“

Näitleja (kes suu peale löödud ei ole): „Kõlbab küll, tulge aga alla.“

Armas Jumal. Kooliõpetaja seletab lastele Jumalast, öeldes sealjuures, et Jumal on nägematu.

„Aga härra õpetaja,“ pahvatab väike Ats kolmandast reast: „mina olen Jumalat näinud!“

???

„Jah, vaadake, õpetajahärra, see oli läinud pühapäeval, kui ma isaga linnas kõndisin, tuli meile vastu vanahärra, kellele isa juba kaugel käe vastu sirutas öeldes: Oh sa armas Jumal, saab sind ka harvasti näha.“

— Olge tasa, lapsed! hõigati salgast.
— Kas olete tasa, junkrud!

Staabiülem tuli trepile. Salenjus otsustas ta punetava näo järele, et ta oli käinud pudelit suudlemas ja läks talle lähemale. Oli selge, et Kemppainen tuli konjaki ja pealegi veel peene juurest. Kas ta oli selle kasti lahti võtnud, mis eile oli salaja võetud sõjariistamagasinist. Pagan võtaks, see poiss ei hoolinud tingimustest: oli just kokku lepitud, et kast võetakse üheskoos lahti. Õnneks polnud Kemppainen võtnud palju. Ta toimetas hästi oma asja. Sirgelt kui sõjahärra seisis ta trepil ja kõneles:

— ... igalpool suunab rahvas terava teraspilgu kapitalismi õilmitsemisele. Rahvas ei ole tahtnud sõda, ainult kodanlased on valinud verise tee. Töölisklass on sunnitud olnud püss õlal minema kaitsma iseennast ja oma kõrget kaugesihilist aadet. Tuleb aeg, mil need nutavad, kes nüüd naeravad. Rahvas hoiatas küll kodanlasi kindla organiseeritud võimu loomise eest töörahva vastu. Meid ei võetud kuulda. Kodanlaste koorekiht naeris meile näkku. Nüüd seisame klassisõjas. Lihunikud võitlevad oligarhia poolt, oma kukru ja kapitalismi poolt, meie võitleme selle eest, et tööliste viletsatesse kodudesse kordki langeks hommikupuna, selle eest, et nendegi rinda tõstaks kord rõõm ja et neil oleks hea käekäik ja nad oleksid õnnelikud. Seltsimehed, kes teie lähete oma hinge ohverdama revolutsiooni altaril, pidage meeles, et esinete väärrika, klassiteadliku töölisena, ilma oma käsi määrimata. Elagu revolutsioon. Elagu meie punakaartlased!

Kankaa kirikuküla kuulis elagu-hüüdeid ja pea selle järele tööliste-marssi. Tuttavate helide saadetuina liugles sõttaminejate rong pidulikult läbi põldude jääle. Seistes akendel või rannajärsakul vaatasid inimesed nägusid, mida nad olid harjunud iga päev nägema, kunas majas, kunas teel, kunas vainul, kunas söögilauas. Need näod olid siis kuulunud ühisesse kodusesse ellu, nagu sinna kuulub õuekask või verstatulp, mida ei märka enne kui ta sealt ära on. Nüüd eraldusid tuttavad näod järsult vanast ümbrusest, peaaegu samal kombel kui elavad surnuist. Need minejad muutusid kallimaiks kui need, kes jäid koju. Need olid äravalitud, need moodustasid ohvri. Ja nende

kaudu siirdus sõda äkki Kankaa kirikuküla liigidale. Sõda, millest kellelgi praegusest sugupõlvest polnud selget kujutlust, tuli äkki nii lähedale, et see võis laastata tolle oma kodu seal ja läbistada selle oma südame siin. Koldused, millest ajaleht viimasel ajal oli jutustanud, hakkasid äkki silmade ees elama hoopis teistmoodi kui seni, sest nad võisid ju korduda siingi. Sõda oli Kankaa kirikukülale seni olnud kirjutatud jutustus — nüüd muutus see aima- tud tõelikkuseks. Senikaua kui regederodu sai eraldada külast, kandusid lauluhelid minejate kõrvu, jutustades sellest, mis liikus mahajää- jate meeles. Alustati üha uusi laule. Ilm oli nii pehme, et võis rätikuid lehvitates seista majatrepil. Poisikesed jätkasid nüüd segama- tult oma harjutusi maanteel.

— Üks — kaks! Üks — kaks!

— Nüüd paugutasin maha lihuniku — saadana!

— Seal läks Kankaa papi-pergel!

Üks — kaks! üks — kaks! Püsige rivis. Peate kuulama juhatus. Mina saan viha- seks... Üks — kaks! üks — kaks!

Keegi ei kuulanud neid. Keegi ei kuulanud ka vanaeite, kes hüljatud kohvipudelit vastu rinda surudes kordas metsateel komberdades: „ei tule head, ei tule head“ otseku oleks ta unustanud kõik teised sõnad keeles.

Sellal, kui naiste ja laste mõtted olid pöördud sõjale, kogunesid mehed, nimelt Kankaa kirikuküla staap, tagumisse tuppa kaartide ja pa- berite juure.

— Tulevikus tuleb silmas pidada, tähendas Johan Kits, et ei lasta saatjaid kaasa tulla. See teeb mehed ärevaks, kui naised nutavad. On kõige parem, kui minek sünnib pimedas.

— Noh, see oli nüüd see ainuke kord, katkestas teda Salenjus lühidalt. See oli nüüd esimene kord. Ega neid naisigi tule pahandada, neid läheb siin veel hädasti vaja.

Oli palju korraldada: vahikorras oli olnud sekeldusi, taganurkadesse tuli sõna saata, et mehed liitusid punakaardiga, taludest tuli rōi- vaid korjata, Tuunast oli keeldutud lehma and- mast, kirikuvõtmed tulid muretseda staabi kät- te, kaupmees tuli kutsuda revolutsioonikohtu istungi ette, venelased nõudsid töölistmaja saali kaks korda nädalas tantsu jaoks. Salenjus oli

siiski otsustanud, et enne kui asub millegi muu juure, muretseb endale rahaasjus selguse.

— Sealts läks üksteist tuhat, ütles Kempainen ja vaatas sõbrale jäigalt silma. — Pennisid peale, ei olnud aega arvata. Need on Johanssoni käes.

Salenjuse koputas sõrmenukkidega vastu kaarti, mis oli nende ees laual, ja vaatas valjult staabiülema otsa:

— Peab rohkem olema, ütles ta häälega, millega vanem vend hirmutab öde. — Ma lähen ise sinna. Oleks ime, kui ei leidu raha.

— Võib minna, vastas Kempainen täie rahuga. Ütlesin juba, et taludest tuleb korjata, mis seal üleliia. Nahiselgi on sihuke paks kuld-kett.

— Pergelit, kas peab siis ikka jälle uuesti seletama, et revolutsioon ei pea muutuma röövimiseks? Sa olid ju ometi ise seal, kui Pietikka ütles... Ja kordasid ju sama, kui äsja kõnelesid...

— Olin küll ja kordasin... Aga...

Kemppaise igemed tulid nähtavale ja ta silmis välgatas.

— Revolutsioon võtab aina niisuguseid asju nagu kuld-kett. See on üliküllusest. Revolutsioon tasutab ülikülluse.

Salenjuse rahunes. Võib-olla polnud Kempainen midagi võtnud. Võib-olla kassas ainult nii palju oligi. Nad jõudsid siis otsusele, et tuleb mees saata Helsingisse raha muretsema ja ka muidu neist Kankaa kihelkonna asjadest kõnelema. Pietikka ajab küll asjad joonde, kui talle enne ära seletada. Kirjutamine siit on paha ja telefonis ei kuule hästi. Ja nüüd on sõidud priid. Nad olid just jõudnud täielisele üksmeelele, kui Salenjusele äkki kihvatas:

— Kas mina olen mõni lammas, keda pügitakse, et sa sõna ei pea? Või arvad, et ma ei tee vahet kollase ja valge vahel?

Kemppainen mõistis ja sähvas vastu:

— Mis kurat sa minust näägutad. Ei mina sinu konjaki kerjus ole. Mina viskan konjakiga kas või leili, nii palju ma teda saan.

— Kust sa teda nii saaksid, sõnas Salenjuse kaheldes.

Nad märkasid äkki mõlemad, et juhtidena ei sobinud neil näägelda ja jäid vait, püüdes kumbki oma kahtluste juures.

Hiiro Manta pistis pea uksest sisse ja küsis, kes meestest tuleb lehmakeret katki raiuma. Ahvenainen ja noorem Linteeni olid kohe valmis minema. Manta ei lahkunud siiski veel, vaid hädaldas, et Elviira ja Aina, kes temale pidid olema alalisteks abilisteks, istuvad poistega võõrastemaja toas. Ta oli neid palunud, aga neid tuleb karmitada. Salenjuse käskis teda aga toidu lauale toimetada ja lubas minna karmitama.

Ringkonnastaabist helistati, et tuleb valmistada kohta vähemalt viiekümnele haavatule. Ei ole sugugi öeldud, et on tarvis, aga on võimalik, et väerinna lähenedes lahingud siirduvad siia nurka. Muidu on kõik hästi. Oulas oli neljapäeval äge lahing. Vaenlane pööris oma suurtükitele peamiselt töölisühingu maja pihta, aga see jäi terveks. Nad kuradid ei osanud lasta. Kuulipildujate ja püssituli haavas mõned mehed. Lihunikude kaotus oli üli suur... Siit mehed? Jah, küllap nad on varsti seal. Lisa? Püüame saata... Moonatagavara? Saadame... Püüame saata.

Salenjuse, kes telefoni juures oli, kordas kõike, mis ringkonnastaabist öeldi, nii et toasolijad sellest kohe kuulda said. Nad istusid sõnatus pinevuses, paberossid hambus, ainult põhk toa teises otsas kahises, kui seltsimehed, kes seal pikutasid, end pöörasid, ja Manta hakkas kohal keksima ja sõnatult käsi plaksutama.

Ka teised olid vaimustatud.

Siis läks jutt haigemajale. Kas siis väerinna lähedal kõik kohad nii kinni olid, et haavatuid tuli nii kaugele saata. Noh, eks nad hoolitsenud ka lihunikude haavatute eest. Oli niisugune inimlik seadus, et haavatu oli inime-ne, olgu ta siis oma või vaenlane. Kord — kus see nüüd oligi — olid lihunikud võtnud vaestemaja oma alla. Kuna aga seal oli hoitud haigeid ja vanainimesi, siis töölissõdurid ei võtnud seda pommituse alla. Sel kombel kasutasid need metslased töölisküla inimlikkust. Kas oli parem haigeid paigutada taludesse või asuda ajutise haigla püstitamisele? Seal oli ju hoiupanga maja vaba. Ja Tuunal oli öde Hulda. Ta ei kuulunud olevat halb kodanlane. Oli venelastegagi sõbrustanud.

Tuli uus telefoniteade. Sellele vastates kirus Salenjuse nii, et juuresolijad ei saanud asja kohta mingit selgust.

Mäkimatka Atte, kes pidas Laari talu, oli põgenema pääsnud. Evertti Mäkimatka võeti viimasel silmapilgul kinni. Esimest aeti küll taga ja samal põhjusel paluti Kankaa kirikukülaski valmis olla kui pageja oma käsilastega peaks sinna ilmuma. Samuti oli kõige parem Mäkimatka ja Someri talud läbi otsida. Kõige järele otsustades olid vennad olnud suuremagi lihunikude organisatsiooni eesotsas.

Kogu Kankaa kirikuküla staap kirus uudeid kuuldes ja otsustas kodanlasi-kuradeid kimbutada. Või veel inimlik olla niisuguste vastu?

— Mida see Tuuna tütar nüüd naerab? küsis äkki Hiiro Manta, kes oli asetunud põhkudele Johan Kitsi kõrvale. — Naerab ja muheleb. Kas ta seepärast muheleb, et lihunikud pääsesid põgenema?

— Küsige talt, hüüdis Johansson.

— Küllap ta ütleb, kuidas asi on. Huoposegi kohta ütles kohe.

— Ta on hull! sähvas Salenjus. — Pietikka käskis naisi säästa, aga kui ta ei anna lehmi ja ei täida muid käske, siis tuleb teda kimbutada.

— Ta on ainult olnud nii teissugune, väitis Manta. — Muhelenud.

Johan Kits naeratas.

— Ta peab andma kirikuvõtmed, jatkas Salenjus. — Kui ta ei oleks selgesti hull, siis me oleksime teda kohelnud hoopis teistmoodi. Kui aga praegusel ajal võtta piimaliitrist kaks-kümmend viis penni ja võikilost kolm marka, siis, pagan võtaks, on inimene küll hull.

— See on vanamehe süü, sõnas Johansson. — Riikka võtaks küll rohkem, aga vanamees räägib alati, et mis inimesel sellest abi oleks, kui ta võidaks kogu maailma, aga oma hingele kahju tooks...

Kits muheles nii, et äratas üldist tähelepanu. Viimaks sai ta rääkimise korra oma kätte.

— Küllap ma tean, mis selle põhjus on, miks neiu Tuuna nii muheleb. Aga see pole mingi poliitiline põhjus. See on üsna iselaadi asi. Noh, ainult sihuke... armastuse põhjus...

— Pane toit lauale, sõnas Salenjus äkki valjult. — Mantaaa! Toit lauale. Mine siit oma tööle. Ei see kõlba.

Manta kargas käte najal istukile.

— Noh kellele see kuivetanud kääks on silma heitnud?

— Noh, kas või... kas või minule!

— Manta purskas naerma.

— Küll on aga hull. Kõik vanapiigad. Ta oli ju tolle Arvo mõrsja, kes Rootsi piiril maha lasti. Agas' teie?

— Neiu Tuuna on ju kena tütarlaps.

— Tütarlaps? Ja kena?

Manta hirnus kui hobune.

— Nõndaks, mina ütlen ainult seda, et neiu Tuuna rõõmu põhjus on hoopis erilist laadi. Kes seda usuks, et armastus sõandab siin keset revolutsiooni oma pead tõsta.

— Tont võtaks, hüüatas staabi majamand, — siis see alles sõandabki. Ja et siia tuleb nüüd haigemaja!...

Salenjuse kannatus kadus, nii et ta põrutas jalga Manta ees. Neid linnanaisi ei saa sõna kuulma... Noh, Manta oli ju linnas teenistuses olnud, kuigi oli siit pärit. Aga sõna tuleb kuulda, kurat võtaks! Kas Manta ei näinud, missugune kord põrandal oli? Sülge ja paberossiotsi täis. Tõusku kohe üles kohvi keetma.

— Ei kohvikann saa siin majas ööl ega päeval jahtuda! hüüdis Manta pahaselt. — Ja

kui kohv ka maailmast lõpeks, Kankaa kirikuküllast ta ikkagi otsa ei saaks.

— Too siis siia...

— Kuidas see lehm tuleb tükeldada? küsis uksele Linteeni.

Sel päeval, mil esimene jõuk saadeti väerinnale, oli Kankaa kirikuküla siirdunud sõjapiirkonda. Teissuguste tunnetega kui varem vaadata nüüd Tuunajärve jääle, teissuguste tunnetega haarati kinni ajalehest. Mis tahes võis juhtuda. Ja aeg, millal midagi ei juhtunud, oli täis põnevast ootusest. Kuuldused täitsid õhku kui vihased putukad enne vihma. Kõneldi, et Saksamaalt oli valgekaardile tulnud suur laev sõjariistadega, aga punased olid selle ära võtnud ja põhja lasknud. Üle nelja saja valge oli põhjalaskmisel surma saanud. Senat oli põgenenud Põhjamaale, seda teati kindlasti. Senati esimees oli pääsnud üsna imelikul kombel. Ühel ööl olid ta juure tulnud maskides mehed, püssitükid püsti. Väheses riides oli suur härä püssitikkude vahel viidud tänaval ootavasse autosse ja siis oli hirmsa kihutusega mindud läbi punakaardiaheliku. Metsas olid mehed viimaks maskid eest ära võtnud ja senaator oli kuulnud, et mõned mehised valgekaardlased olid ta röövinud, et maa kõrgemat ametnikku hädaohtu päästa. Kõneldi ka, et sama kõrgemat ametmeest oli katsutud lennukil ära viia, aga punased olid seda suurtükkidega põmmutanud. Arvatavasti oli lennuk hukka saanud. Kuski oli tapetud üksteist hinge, mehi ja naisi, päris ilmsüütuid inimesi. Punased väitsid, et valged olid selle kuriteo korda saatnud. Kodanlased olid teada saanud, et tapetute hulgas oli kaks magistrit, üks lektor ja üliõpilasi — mis põhjusel oleksid siis valged nad maha tapnud? Helsingis oli inimesi nalga surnud. Porvoo jääl oli olnud suuri lahinguid. Valged olid end peitnud kivide taha ja punased olid neid hülgepüüdjate abil kui metsloomi kinni püüdnud, nii et kogu jää oli nüüd surnukehi täis. Helsingis oli pandud toime suur toiduainete järelevaatus. Kodanlaste juurest oli leitud kottideviisi suhkrut. Raudteel oli olnud niisugune juhtumine, et keegi üsna vana proua oli sõitnud oma kahe tütrega. Tütred olid juttu ajanud, aga proua oli maganud. Ta oli õige vana ja haige. Ühes jaamas oli sama vanainimene äkki üles tõusnud, hüpanud väledasti pingile, võtnud reisukohvri ja läinud oma teed. Kuue alt oli paistnud püksisäär ja saapas mehejalg. See oli olnud naise riides mees... Võikilo maksis linnas üle kolmekümne marga, kanamunad kolm marka tükk. Kui oleks siin saanud seda hinda! Aga ülesostjad maksid siin kolmandiku osa... Mõned valgekaardlased oli põgenenud ühe mõisa lakka ja naised peitnud nad vanade ajalehtede ja muu risu alla. Punased tõid sinna politseikoera,

leidsid mehed ja hukkasid nad. Ühel valgekaartlasel oli kehas olnud kolmteist koledat haava...

Ilmus mingi salajane leht, mis oli trükitud siidist taskurätile. See jutustas valgete poolsetest uudistest. Aga siin ei olnud seda keegi näinud. Miks see oli siis trükitud siid-taskurätile ja mitte paberile? Trükimust oli õige isesugune: alul polnud teda sugugi näha ja taskurätti võis tarvitada nagu ikka taskurätti. Aga kui kuumat rauaga silitati õhukest riidet, siis muutus trükimust äkki nähtavaks ja kiri tuli nähtavale. Kui oleks siiagi saanud niisuguse taskurätti, siis oleks teadnud midagi kindlat. Kodanlased meelitasid Saksa keisrit ja püüdsid Saksa jõukusid saada Soome oma töörahvast maha tappa.

Kõneldi, et Mäkimatka peremees oli ära peitnud suuri toiduainete tagavarasid ja et ta kõige noorem poeg oli ostnud vagunitäie meeste karvamütse, mida ta hoidis jaamas lukutatud aidas ja mida ta kõrge hinna eest müüs ümberkaudsetesse kihelkondadesse. Mäkimatkale oli teisipäeva öösel tulnud viis koormat punakaartlasi, ja neid oli kostitatud vägijookidega ja kõige paremaga, mis talus oli, — kas mäkimatkalased olid punased? Kirikukülas oli liikunud kolm salapärast meest. Nende jälgi oli leitud heinaküünides ja vanas veskis, kus nad nähtavasti olid asunud mitu päeva. Neid peeti samadeks, kes ühel ööl olid tunginud Jokise lese sauna ja uurinud tema käest teateid venelastest, punakaardist ja muust. Kõik ta toidupoolise olid nad ära viinud, aga kõige eest maksnud. Muidugi mõista olid need lihunikud — nii kõrgid olid lihunikud. Neid hakati kohe taga ajama, aga ei saadud kätte. Jokise lesk kinnitas ühe olevat Ahose Kalle, poeteenija, kes oli kadunud paari aasta eest. Ta oli küll palju muutunud, aga tema ta oli kindlasti. Kirikuküla staap kirus ja vandus, aga linnud olid pääsnud paku. Väideti, et Kempainen oli hoiupanka tühjendades võtnud kümme tuhat endale. Johansson oli imeliku näoga, kui seda tema käest küsiti. Kui kaua Tuuna Riikka julgus Salenjusele keelata kirikut ja kui kaua kirikhärra peab seal jumalateenistusi? Läänud pühapäeval oli kirikus olnud ainult kaks-teist hinge, nende hulgas Rautajärve vana peremees ja Pime-Leena oma talutaja-poisikese-ga. Nikkari-Eeti oli poisi kinni pidanud ja naljatades küsinud: kelle poeg sa oled? Ja poiss oli lausunud: „Jumal on mu isa, Leena mu ema, kirik mu kodu“ ja pursanud nutma. „Mis sa nutad?“ oli Eeti küsinud. Ja poiss oli vastanud: „Et kirikus oli nii vähe rahvast“. Siis oli Eeti naernud ja läinud.

Valitses ootus nagu enne pikseilma. Mis on tulemas?

Kui Mirja ja Salenjuse Mikko küüditee-

konnalt tagasi jõudsid, teadsid nad jutustada kummalisi asju. Nad olid seepärast viibinud, et neid oli pandud vange viima. Kaks meest oli paigutatud Mirja ree perasse ja kaks kaartlast olid tulnud Mikko reele. Vangidega sõideti ees. Üks oli pikk ja noor ja tal olid prillid. Teisel oli habe ja ta oli lühikeses kasukas. Vaevalt oli jõutud jääle, kui hobused kinni peeti ja mehed, niihästi vangid kui nende viijadki, astusid reelt maha. „Sõitke natuke maad eemale,“ ütles teine kaartlastest. Pikk noor poiss värises nii, et hambad lõgisesid. Ei olnud ime, tal oli ainult suusatamise kampsun. Vanem küsis, kas ta ei võiks seltsimehele oma kasukat anda.

(Järgneb).

Toimetaja A. Burmeister.

Matsch Aljechin — Bogoljubov.

Toome allpool matschi 7. partii maailmameistri nime peale.

Valged: Aljechin. Mustad: Bogoljubov.

1. d2—d4, Rg8—f6, 2. c2—c4, g7—g6, 3. g2—g3, c7—c6, 4. Of1—g2, d7—d5, 5. Rg1—f3, O18—g7, 6. O—O, O—O, 7. Rb1—c3, d5 : c4.

On küsimus, kas mustadele on etturikahingu vastuvõtmine soovitav.

8. Rf3—e5, Oc8—e6, 9. e2—e4, Rb8—d7, 10. f2—f4, Lb8—d6, 11. f4—f5.

See ettetungimine näib pisut varajane.

11. . . . , g6 : f5, 12. e4 : f5, Oe6—d5, 13. Rc3 : d5, c6 : d5, 14. Re5 : d7, Rf6 : d7, 15. Og2 : d5, Wa8—d8!

Tugev samm, mida Aljechin nähtavasti küllaldaselt arvesse ei võtnud.

16. Oc1—e3.

Valgeil pole paremat.

16. . . . , Lb6 : b2, 16. . . . , Re5! tohiks tugevam olla. 17. Od5 : c4, Rd7—b6, 18. Oc4—b3, Wd8 : d4!, 19. Ld1—h5, Wd4—e4.

W mingi parem d6 ruudule.

20. f5—f6, We4 : e3?

Otsustav viga. Õige oleks e7 : f6, kuid rohkem kui viik poleks ka siiski saavutatav.

21. Lh5—g5, We3—g3+, 22. Lg5 : g3, e7 : f6.

Mustadel on nüüd küll 3 etturikahingu kvaliteedi vastu, kuid nende seisukoht on väga ebasoodus.

23. Wa1—d1, Kg8—h8, 24. Kg1—h1, Og7—h6, 25. Lg3—d6, Oh6—g7.

Mõlemad mängijad kannatasid ajapuuduse all.

26. Ld6—e7, Lb2—e5, 27. Le7 : b7, f7—f5, 28. Wd1—e1, Le5—f6, 29. Lb7—f3, Lf6—c3, 30. Lf3 : f5, Rb6—c8, 31. Ob3—c2.

Surmahoop!

31. . . . , Lc3—c6+, 32. Wf1—f3, Lc6—g6, 33. Lf5 : g6, h7 : g6, 34. Oc2 : g6, Kh3—g3.

Või 34. . . . fg, 35. W : f8+, O : f8, 36. We8.

35. . . . , Og6 : f7+. Valged andsid alla, sest peale 35. . . . , W : f7 järgneb 36. We8+ j.n.e.